

Қазақстан Республикасы
Ақпарат және қоғамдық
даму министрлігі

Қолданбалы этносыяси
зерттеулер институты

ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛ

**«МӘДЕНИ ӘРТҮРЛІЛІК:
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ИНТЕРМӘДЕНИЕТ
СЯСАТЫНЫҢ ДАМУ БОЛАШАҒЫ»
ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛЫ**

Нұр-Сұлтан, 2021 ж.

УДК 323/324 (574)
ББК 66.3 (5 Каз)
К 90

**Қазақстан халқы Ассамблеясының Ғылыми-сарапшылық
кеңесімен басылымға ұсынылды**

Мәдени әртүрлілік: Қазақстан Республикасында интермәдениет саясатының даму болашағы. Әдістемелік құралы/Нұр-Сұлтан: Қолданбалы этносаияси зерттеулер институты, 2021. – 30 бет.

Әлеуметтану ғылымдарының докторы, Қолданбалы этносаияси зерттеулер институты директорының орынбасары **А.К. Сәдуақасованың жалпы редакциясымен.**

Рецензенттер:

Газдиева Б.А., филология ғылымдарының кандидаты, ҚР Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының Ақмола облысы бойынша филиалының директоры

Ғали Д.А., экономика ғылымдарының кандидаты, Қолданбалы этносаияси зерттеулер институтының Этнодемографиялық дамуды талдау департаментінің директоры

Құрастырушы – авторлар:

Джапаров А.Б. – Ресей Мемлекеттік Әлеуметтік Университетінің аспиранты, Қолданбалы этносаияси зерттеулер институтының Әдістемелік жұмыс департаментінің директоры

Узарова Л.М. – Қолданбалы этносаияси зерттеулер институтының Әдістемелік жұмыс департаментінің бас менеджері

Кызыкенова Э.Н. – Қолданбалы этносаияси зерттеулер институтының Әдістемелік жұмыс департаментінің жетекші менеджері

Бейсекеев Г.А. – Қолданбалы этносаияси зерттеулер институтының Әдістемелік жұмыс департаментінің менеджері, әлеуметтану магистрі

Бұл әдістемелік құрал Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің тапсырысы бойынша мемлекеттік тапсырма шеңберінде, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті-Елбасының 2021 жылғы 28 сәуірдегі Қазақстан халқы Ассамблеясының ХХІХ сессиясында берген тапсырмасына сәйкес әзірленді.

Әдістемелік құрал мәдениетаралық диалог қағидаттарына негізделген интермәдениет тұжырымдамасын қалыптастыру мақсатында әзірленді. Мәдени әртүрлілікте интермәдениеттің тәсілдері мен әдістерін қолдану бойынша ұсыныстар жасалды.

Бұл әдістемелік құрал авторлық ұжымның зерттеу тәжірибесін ескере отырып әзірленген.

Әдістемелік құрал этносаиясалық сала мәселелерімен тікелей айналысатын орталық және жергілікті мемлекеттік органдардың қызметкерлеріне арналған.

ISBN 978-601-08-1432-5

© **Қолданбалы этносаияси зерттеулер институты, 2021**

МАЗМҰНЫ

Глоссарий	4
КІРІСПЕ	5
1. ЖАҒАНДАНУ ДӘУІРІНДЕГІ МӘДЕНИ ӘРТҮРЛІЛІК	6
1.1 Жаһандану феномені және мәдени әртүрлілік проблемасы	6
1.2 Қазіргі әлемде интермәдениет саясатын қолданудың практикалық тәжірибесі	10
2. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ИНТЕРМӘДЕНИЕТ САЯСАТЫН ДАМУҒА ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	17
2.1 Қазақстандағы мәдени әртүрлілік және «ұлттық саясат» тәжірибесі	17
2.2 Қазақстандағы интермәдениет саясатының дамуы	22
ҚОРЫТЫНДЫ	28
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	29

ГЛОССАРИЙ

Ассимиляция – дербес этностың немесе оның бір бөлігінің басқа этнос ортасында біртіндеп араласу процесі. Бұл құбылыс тілдің, мәдени дәстүрлердің, этностық өзіндік сананың жоғалуы және жаңа сәйкестіктің пайда болуына әкеледі.

Жаһандану – елдер мен өңірлердің экономикалық және саяси өзара тәуелділігін біртұтас әлемдік құқықтық өріс пен экономикалық және саяси басқарудың әлемдік органдарын құру туралы мәселені қою мүмкін болатын және қажетті деңгейге дейін дамыту.

Маргинализация – бұл жаңа сәйкестіктер қалыптасатын, ескі топтар жойылып, жаңа әлеуметтік топтар пайда болатын процесс, олар әртүрлі өмір салттарының түйіскен жерінде орналасқан және көбінесе бір-біріне қайшы келетін құндылықтардың, көзқарастардың, мінез-құлық ережелерінің әсерін сезінеді.

Мәдениет – адамзат өзінің бүкіл тарихында жинаған материалдық және рухани құндылықтар жүйесі, сондай-ақ қоғам интеграцияланатын, оның институттарының қызметі мен өзара байланысын қолдайтын құндылықтар жүйесі.

Мультимәдениет – интегративті идеологияның ерекше формасы, ол арқылы көп ұлтты, көп мәдениетті ұлттық қоғамдар мәдени өмірдің әртүрлі формаларының тең өмір сүру қағидаларында әлеуметтік келісім мен тұрақтылық стратегияларын жүзеге асырады.

Мәдени әртүрлілік – бұл ұлттық мәдениеттің көп түрлілігі, әртектілігі немесе жалпыадамзаттық мәдениет шеңберіндегі ұлттық мәдениеттердің айырмашылықтары.

Интермәдениет – өз елі үшін ортақ азаматтық жауапкершілікпен біріктірілген әртүрлі этностар мен діндердің азаматтарында ортақ мүдделердің болуын болжайды.

Сепаратизм – әлеуметтік қауымдастық немесе топ өз мәдениетін сақтай отырып, өзін-өзі жабуы, өзге мәдени ортамен байланыстан бас тартады; құндылық фундаментализмі мен ксенофобиясын тудырып, этномәдени бірегейлік «қатаяды».

КІРІСПЕ

Қазақстан – аумағында түрлі этностар тұратын, бай және бірегей мәдениеті бар полиэтникалық ел.

Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі Агенттігі Ұлттық статистика бюросының мәліметтері бойынша Қазақстан аумағында 100-ден аса этнос өкілдері тұрады.

Осы себепті этносаралық бейбітшілік пен келісімді сақтау Қазақстанның мемлекеттік этносаясатының негізгі бағыттарының бірі болып табылады.

Қазіргі әлемнің жаһандану дәуірінде адамға үлкен мүмкіндіктер ашылады. Халықаралық қатынастардың кеңеюі нәтижесінде көптеген этнос мәдениеттеріне жаңа сананы қалыптастыруға алып келетін басқа мәдени құндылықтар енеді.

Мәдениеттердің интеграция процесі екіұштылық пен қарама-қайшылықты болуы мүмкін. Бір жағынан, этностық құндылықтардың жақындасуы, мәдени, коммуникациялық, өркениеттік байланыстардың нығаюы байқалады. Екінші жағынан, көбінесе мәдени құндылықтардың бір-біріне сәйкес келмеуі қақтығысқа итермелейтін үлкен қадам болуы мүмкін.

Мәдени әртүрлілікті басқарудың жаңа модельдерін іздеу мәдениетаралық диалог қағидаттарына негізделген интермәдениет тұжырымдамасының қалыптасуына әкелді.

1-ТАРАУ. ЖАҒАНДАНУ ДӘУІРІНДЕГІ МӘДЕНИ ӘРТҮРЛІЛІК

1.1 Жаһандану феномені және мәдени әртүрлілік проблемасы

Мәдениет уақыт пен кеңістікте әртүрлі формаларды алады. Бұл әртүрлілік адамзатты құрайтын топтар мен қоғамдардың бірегейлігі мен көптігінде көрініс табады.

Қазіргі демократиялық мемлекеттердің алдында негізгі міндет тұр: олардың юрисдикциясында бірге өмір сүретін мәдени әртүрліліктің нысандарын тану мен білдіруді қамтамасыз ету саясатын әзірлеу.

Мәдени әртүрліліктің қағидаттары:

1 сурет – Мәдени әртүрліліктің қағидаттары

мәдени әртүрлі тәжірибелермен қатар өмір сүру және алмасу, сонымен қатар мәдени әртүрлі қызметтер мен өнімдерді ұсыну және тұтыну

мәдени әртүрлілікті мәдени алмасудың барлық нысандарында, әсіресе аудиовизуалды қызметтерге қатысты еркін шығармашылық білдіру және ақпарат бостандығы үшін жағдайларсыз білдіруге болмайды

тұрақты даму, мәдени әртүрлілікке қатысты анықталғандай, қазіргі уақыттың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін пайда болатын технологиялық және басқа да әзірлемелер болашақ ұрпақтардың мәдени алуан қызметтерді, өнімдерді және тәжірибені өндіруге, ұсынуға және алмасуға деген қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетіне қауіп төндірмейді деп болжайды

ЮНЕСКО-ның мәдени әртүрлілік туралы жалпыға бірдей декларациясына сәйкес, мәдени әртүрлілік алмасу, инновация және шығармашылық көзі ретінде адамзатқа табиғаттың биоәртүрлілігі сияқты қажет. Бұл тұрғыда ол адамзаттың ортақ мұрасы болып табылады және қазіргі мен болашақ ұрпақтардың игілігі үшін танылуы және расталуы керек¹.

¹ Всеобщая декларация ЮНЕСКО «О культурном разнообразии», принята 2 ноября 2001 года Генеральной конференцией Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО).

Бұл тұрғыда мәдени ерекшелікті қайта жандандыру сияқты функциясы бар әлеуметтік институт ретіндегі білім жүйесінің рөлін немесе маңыздылығын асыра бағалау қиын.

Мәдениет басқа мәдениеттермен өзара әрекеттесу нәтижесінде үнемі қалыптасып, өзгеріп отырады, ал жаһандану дәуірінде одан да көбірек қалыптасады².

Жаһандану – бұл мемлекеттер мен халықтардың әртүрлі қызмет салаларында интеграция процесі. Ұлттық экономикалардың интеграциясы, бірыңғай саяси жүйелердің құрылуы, ғылымның планетарлық ауқымда дамуы, халықаралық білім беру жүйелерінің пайда болуы, мәдениеттің біртұтастығы – мұның бәрі жаһандануға тән белгілер.

Жаһандану процесі әртүрлі аймақтарды, әртүрлі этностық топтарды және әртүрлі елдерді тез өзгертеді және дәстүрлі мәдениеттерге қатты әсер етеді.

Жаһандану процесі келесі негізгі аспектілермен сипатталады:

- интернационализация, бұл, ең алдымен, өзара тәуелділікте көрінеді;

- либерализация, яғни сауда кедергілерін жою, инвестициялардың ұтқырлығы және интеграциялық процестерді дамыту;

- вестернизация – батыс құндылықтары мен технологияларын әлемнің барлық нүктелеріне экстраполяциялау арқылы;

- детерриторизация, масштабтағы белсенділіктен көрінетін детерриторизация және мемлекеттік шекаралардың маңыздылығын төмендету³.

Бұл құбылыстың себебі елдердің, мемлекеттер мен халықтардың тығыз өзара іс-қимылы болды. Олар оқшауланған және жеке дамуын тоқтатты. Кез келген елде болған оқиға бірнеше минут ішінде бүкіл әлемге таралады. Мұның себептерінің бірі байланыс құралдарының қарқынды дамуы болды⁴.

2 Building Our Common Future Together Ibrahim Ozdemir, Ph.D. «Building our Common Future Together: a Unique Endeavour for a Plural Society», September 27-29 2003, Montreal, Canada

3 Кулиджанишвили А.Э. Глобализация и национальные культуры // Человек: соотношение национального и общечеловеческого, Выпуск 2 / Сб. материалов международного симпозиума (г. Зугдиди, Грузия, 19–20 мая 2004 г.) Под ред. В.В.Парцвания Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество, 2004. С.142-154.

4 Гутарева, Н. Ю. Проблема глобализации современной культуры / Н. Ю. Гутарева, Н. В. Виноградов. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2015. – № 9 (89). – С. 1278-1280.

Бүгінгі таңда ақпарат интернет, теледидар, радио, газет және т.б. арқылы кеңінен таратылады. Бұл бұқаралық ақпарат құралдары барлық адамдарға үлкен әсер етеді.

Кез келген ақпаратты қоғам қабылдауы немесе елемей мүмкін. Ол оң және теріс пікірлерді ала алады. Өкінішке орай, мұның бәрі қоғамның бұзылуына әкеледі. Қазіргі адам үшін «жаһандану» тек экономикалық емес, сонымен бірге әлеуметтік және мәдени салаларда да өзара тәуелділіктің күрделі жүйесін білдіре бастады.

Өткен ғасырлардан айырмашылығы, жеке тұлға да, қауымдастық та «тұрақты өзара әрекеттесудің» жаһандық шындығына тап болады және бұл жағдайда егемен ұлттық мемлекет – үлкен немесе кіші, әлсіз немесе күшті оқшауланған құрылым ретінде жұмыс істей алмайтындығы және жаһанданудың көп өлшемді сипатына байланысты мемлекеттер арасындағы күш тепе-теңдігі әлдеқайда серпінді, сонымен бірге нәзік және болжанбайтын болды.

Жаһандық өзара байланыс аясында ең күшті мәдениет – экономикалық, технологиялық және әскери артықшылыққа байланысты өзін әлсіз қауымдастықтарға жүктеуге тырысады. Бұл бүкіл әлемде гибриді мәдениеттердің пайда болуына әкеліп соқты, нәтижесінде ең күшті өркениеттер сәнді өмір салтын ұстанушылар болды.

Ақпараттық процестердің планетарлық сипаты қарқынды мәдениаралық алмасуды, мәдениеттер диалогын еріксіз етеді, оның нәтижесінде әртүрлі халықтар мен мемлекеттердің нақты тарихи, әлеуметтік-мәдени, діни және басқа тәжірибелерін синтездейтін жалпыадамзаттық мәдениеттің белгілі бір «өзегі» қалыптасады. Жаһандану процестері қарсылықтың әртүрлі формаларына тап болады. Олардың кейбіреулері саяси, кейбіреулері – экономикалық, ал кейбіреулері – жалпы мәдени мазмұнға ие.

Қарсыластықтың саяси аспектісі, ең алдымен, ұлттық мемлекеттердің ыдырауы және халықаралық институттар рөлінің төмендеуі аясында көрінеді. Халықаралық саясаттың мәнін өзгерту адам құқықтары, экология және жаппай қырып-жою қаруының мәселелері сияқты жаһандық проблемалардың пайда болуымен байланысты.

Осы себептерге байланысты дәстүрлі қалыптасқан ұлттық мемлекеттердің функциялары мен маңызы төмендейді. Олар

енді тәуелсіз саясат жүргізе алмайды. Оларға мемлекеттен тыс интеграция сияқты қауіп төніп тұр.

Экономикалық аспект жаһандану процесінде ұлттық үкіметтер экономиканы бақылауды жоғалтады, ал бай елдер әлеуметтік қорғау кепілдіктерін жасамайды. Демек, теңсіздік белгілі бір елде де, әртүрлі елдер арасында да тереңдей түседі.

Қарсыластықтың мәдени аспектісі сананың тұтастығын бұзады және жеке адамның немесе әлеуметтік топтың ішкі ыңғайсыздығына әкеледі, бұл өз кезегінде агрессивті болуы мүмкін және жеке адамның ұлтшылдық, қылмыстық, конфессияға қарсы әрекеттерінде, сондай-ақ депрессиялық және меланхолиялық көңіл-күйде көрінетін мінез-құлықтан көрінеді.

Дәстүрлі, модернизацияланбаған қоғамдар жаһандану процестеріне көбірек қарсы тұратыны анық, олар үшін мәдениет – бұл тарихи жад, оны өмірді безендірудің өзіндік моделі ретінде қабылдайды. Мәдениеттен бас тарту дегеніміз - есте сақтау қабілетінің бұзылуы, демек, өзіндік ерекшеліктің жойылуы. Теориялық тұрғыдан алғанда, бірде бір мәдениет басымдықты, айрықша монополияны талап етпеуі керек.

Іс жүзінде қазіргі мәдениеттің жаһандануы көбінесе батыстық мәдени өнімдер мен үлгілердің басқа мәдениеттер кеңістігіне күшпен енуін білдіреді, бұл көбінесе «мәдени империализм» ретінде бағаланады. Бұрын адамзатқа фольклорлық және этнографиялық әртүрлілік берген көптеген ұлттық әдет-ғұрыптар, рәсімдер, мінез-құлық формалары, дәстүрлі нормалар мен құндылықтар біртіндеп «кетеді», өйткені жекелеген елдер мен аймақтар халқының едәуір бөлігі жаңа стандартты өмір тәжірибесін игереді. Бейнелеп айтқанда, қазіргі адамзаттың мәдени палитрасы айқын көрінеді⁵.

Қазіргі уақытта көптеген елдер дилеммаға тап болуда: олар одан да көп шетелдік мәдениеттерді аша ма, әлде дәстүрлі түрде өмір сүріп, проблемаларды шешу үшін өздерін жабық ұстай ма. Жаһанданудың осы контекстінде көптеген елдер өздерінің мәдениеттерінің құлдырауы немесе жойылып кетуі мүмкін деп алаңдайды, сондықтан олар локализациялық қозғалыстар арқылы ең күшті әсерлерге қарсы тұруға және оларды жоюға тырысып, консервативті ұстанымды қабылдады.

⁵ Андрейчук Н. В. Феномен глобализации и проблема культурного разнообразия социума // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Гуманитарные и общественные науки. 2010. №6.

Бұл жағдайда дәстүрлі этностық мәдениеттерді сақтау және жалғастыру барлық этностар мен елдердің алдында тұрған маңызды міндетке айналады. Модернизация процесі қақтығыс, интеграция және дәстүрлер мен қазіргі заманның эволюциясын қамтығандықтан, дәстүрлі мәдениеттің кейбір негізгі құндылықтары әлеуметтік интеграцияның, мәдени қайта құрудың, өркениеттік дамудың және адамгершілік тәрбиенің маңызды ресурсы бола алмайды, сонымен бірге Шығыс пен Батыстың бірігуімен жаһандық, ортақ құндылықтарға айналу мүмкіндігіне ие болады. Сондықтан жаһандану жағдайында этностық мәдениеттердің мұрасына дұрыс қарау өте маңызды.

1.2 Қазіргі әлемде интермәдениет саясатын қолданудың практикалық тәжірибесі

Интермәдениет тұжырымдамасы мультимәдениет тұжырымдамасына жауап ретінде пайда болды, ол осы уақытқа дейін саяси ортадағы қатынастарды реттеудің жалпы қабылданған үлгісі болды.

Мультимәдениет бұқаралық мәдениеттің жалпыадамзаттық арнасында өзара ену, байыту және дамыту мақсатында мәдениеттердің қатар өмір сүруін талап етуден тұратын толеранттылық аспектілерінің бірі. Мультимәдениет идеясы негізінен иммигранттардың айтарлықтай ағымы бар Батыстың экономикалық дамыған елдерінде алға тартылды. Қазіргі Еуропада мультимәдениет, ең алдымен, оның мәдени өрісіне «үшінші әлем» елдерінен келген иммигранттардың мәдени элементтерін қосуды қамтиды⁶. Өз кезегінде, мультимәдениет тұжырымдамасы идеология, мәдени әртүрлілікті тану және көтермелеу практикасы болып табылады.

Мультимәдениет тұжырымдамасының жетілмегендігі: саясат әртүрлі мәдениеттердің қоғамға интеграциялануына әкелмеді, керісінше өздерін оқшаулап, тек өз ерекшеліктеріне мән беріп, қауымдастықтарды біріктіру арқылы қоғамды бөлді.

Мультимәдениет ең алдымен мәдени ерекшеліктерді қорғауға бағытталған және көбінесе мәдени оқшаулануға әкеледі, ал интермәдениет әртүрлі мәдениеттердің өзара әрекеттесу шарттарын іздеуге бағытталған. Интермәдениет өз елі үшін ортақ азаматтық жауапкершілікпен біріктірілген әртүрлі

6 Владислав Галецкий. Критическая апология мультикультурализма// Дружба народов, №2, 2006

ұлттар мен діндердегі азаматтардың ортақ мүдделерінің болуын болжайды.

Мультимәдениет пен қоғамның қазіргі дамуы арасындағы сәйкессіздік туралы пікірталастар Еуропалық халықаралық қауымдастықта 2000 жылдардың басында бірнеше қалаларында нәсілдік тәртіпсіздіктер болған Ұлыбританияның жетекші рөлімен басталды.

Ноттингем қалалық кеңесінің бұрынғы басшысы Тэд Кэнтлдің 2001 жылдың тамызында жарияланған сараптамалық есебінде бұл оқиғаның басты себебі «қауымдардың бірлігі» деңгейінің төмендігі болды⁷.

Жаппай иммиграция нәтижесінде еуропалық қоғамда қалыптасқан этностық топтардың мүдделерін қорғауға бағытталған көп мәдениетті тәсіл соғыстан кейінгі кезеңде мәдени айырмашылықтарға баса назар аударғаны үшін сынға алынды. Ортақ сезімді қамтамасыз етіп біріктіретін құндылықтарды дамытудан гөрі әртүрлі этностық топтардың айырмашылықтарын сақтауға үлкен мән беру әртүрлі этностық топтардың геттоизациясына және қоғамның бөлінуіне әкелді.

Мультимәдениет саясаттың теріс салдарын еңсеру және әртүрлі этностық топтар арасындағы өзара іс-қимылды дамыту үшін Т. Кэнтл «қауымдастықтар бірлігі» («community cohesion») тұжырымдамасын ұсынды, ол мультимәдениеттілікті сынға алған «тұрғындардың азаматтық сезімін нығайтуға» бағытталған бірқатар шаралармен қатар жүрді⁸.

2005 жылы Еуропа Кеңесі ЮНЕСКО-мен бірлесіп, адамның әмбебап құқықтарына негізделген мәдениетаралық және дінаралық диалогқа хабардар болуды, түсінуді, татуласуды және төзімділікті көтермелеу құралы ретінде, сондай-ақ жанжалдардың алдын алу және қоғамның интеграциясы мен тұтастығын қамтамасыз ету үшін жәрдемдесу туралы шешім қабылдады⁹.

Сол жылы БҰҰ-ның «Мәдени өзін-өзі көрсетудің алуан түрлілігін қорғау және көтермелеу туралы» конвенциясы қабылданды, оған сәйкес мәдени әртүрлілік адамзаттың ажырамас ерекшелігі болып табылады.

7 Борисова Мария Владимировна Теория и практики интеркультурализма в современном мире // Проблемы истории, филологии, культуры. 2014. №2 (44).

8 Theguardian, 11.12.2001

9 План действий, в котором излагаются основные задачи Совета Европы на предстоящие годы, принятый 17 мая 2005 года.

Мәдени әртүрлілік таңдау ауқымын кеңейтетін және адам мүмкіндіктері мен құндылықтары үшін қажетті ортаны қамтамасыз ететін бай және алуан түрлі әлем жасайды, осылайша қоғамдастықтар, халықтар мен ұлттар үшін тұрақты дамудың қозғаушы күші болып табылады¹⁰.

Интермәдениет қалалық феномен болғандықтан, 2008 жылы Еуропа Кеңесі мәдени әртүрлілік проблематикасына – «интермәдениетті қалалар» (the Intercultural Cities (ICC) Programme) бағдарламасына баса назар аударатын жобаны бастады¹¹. Оның мақсаты - мәдени айырмашылықтарды дамуды ынталандыруға айналдыру. Қазір бағдарламаға 60-қа жуық қала қатысуда. Сонымен қатар, Батыс Еуропа елдерінде мәдениетаралық қаланың стратегияларын сарапшылар егжей-тегжейлі пысықтап, іс жүзінде іске асыруда¹². Сол жылы Еуропа Кеңесі «мәдениетаралық диалог бойынша ақ кітап» кітабын шығарды, онда «мультимәдениет дәлме-дәл саясат болудан қалды» деген мүше-мемлекеттердің бірауызды пікірі болды.

«Ақ кітаптың» арқасында мәдениетаралық диалог бойынша «мәдениетаралық қалалар» бағдарламасы пайда болды – Еуропа Кеңесінің мәдениетаралық диалог жылына (2008) қосқан негізгі үлесі және қоғамдық саясат тұжырымдамасы ретінде мәдениетаралық диалог туралы еуропалық деңгейдегі ең маңызды құжат. Бұдан басқа, 2008 жылды Еуропалық Одақ «Еуропалық мәдениетаралық диалог жылы» деп жариялады, сондай-ақ «мәдениетаралық қалалар» жобасы іске қосылды. Оның мақсаты – еуропалықтардың назарын әртүрлілік пен түрлі мәдениеттер арасындағы диалогтың маңыздылығына аудару. Бұл бағдарламаның басты құндылығы «жаңа және ерекше әдістемені – мәдениетаралық линзалар арқылы» пайдалана отырып, базалық құндылықтарды ұжымдық қалыптастыру болып табылады¹³.

«Мәдениетаралық қалалар» бағдарламасы шеңберіндегі қызметтің басым бөлігін жергілікті деңгейде мәдениетаралық басқару мен әкімшілендіру моделін зерттеу, бағалау және жетілдіру құрады. Еуропа Кеңесіне мүше 11 мемлекеттің 11 түрлі қаласы олармен тығыз ынтымақтастықта әртүрлі қалалық және Ұлттық контексте нақты жағдайлар мен мәселелер үшін

10 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cultural_expression.shtml

11 http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/Cities/Default_en.asp

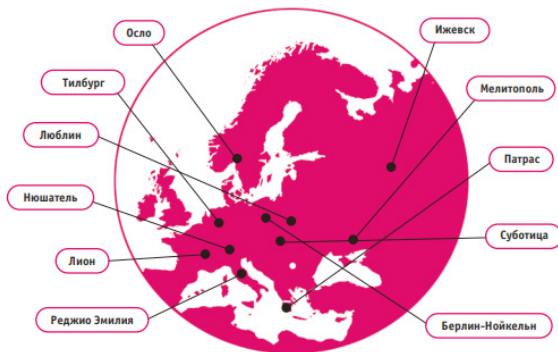
12 Council of Europe. The Intercultural City Step by Step. Practical guide for applying the urban model of intercultural integration // Council of Europe Publishing. 2013

13 Intercultural cities presentation 2014.

практикада қолдануға болатын әдістер мен құралдарды сынау үшін таңдалды¹⁴.

2 сурет – Пилоттық жобаға қатысушы қалалар

3 сурет – «Қаланың жақсы мәдениетаралық стратегиясын» бағалау критерийлері

¹⁴ <https://book.coe.int/> Council of Europe, October 2009

Қалалар мәдениетаралық стратегиясының қалай іске асырылып жатқанын, құраушы жобалардың жүзеге асырылып жатқанын және сабақтар меңгерілгенін талдау үшін мониторинг пен бағалау жүргізуі тиіс. Бұл кез келген оқиғаның нәтижесі емес, тұрақты процесс болуы керек, осылайша алынған «белгілерді» қажет болған жағдайда оларды жүзеге асыру барысында тәсілдер мен жобаларды жақсарту үшін пайдалану керек. Бұл «белгілер» жеке жобалардың процесіне немесе мазмұнына қатысты болуы мүмкін. Биліктің, жергілікті қоғамдастықтардың және басқа қалалардың пайдасы үшін маңызды және жазылуы керек. Маңызды білім жұмыс қағидаттары және әлеуетті ең жақсы тәжірибе болып, оны ары қарай таратуға болады. Мұндай білімді қала жүйесінде және жалпы мәдениетаралық қалалар арасында тарату қажет¹⁵.

Жоба нәтижелері бойынша мәдениетаралық қала ұғымын түсіндіретін тұжырымдама әзірленді, 10 көрсеткішке дейінгі саясатты бағалау кестелері және мәдениетаралық қалалардың көрсеткіштері әзірленіп, соның негізінде мәдениетаралық қалалардың индексі әзірленді.

Интермәдениет негізінен Еуропалық Одақ пен Канададағы Квебек провинциясының шекараларында дамитынын атап өткен жөн.

Мультимәдениет интермәдениетке дейінгі қозғалыс Америка құрлығында да байқалады, бірақ әзірге шенеуніктердің қатысуымен нақты саяси процесс ретінде тек Канаданың Квебек провинциясында дамуда.

Бұл провинцияның әлеуметтік бақылау жөніндегі үкіметтік комиссиясы 2008 жылы «Квебекке сәйкес келмейді» деп санайтын «мультимәдениетті» жаңа қағидатқа – «интермәдениетке» ауыстыруға шақырды¹⁶.

Бұл принцип Француз мәдени субстратына негізделген этномәдени азшылықтардың тығыз интеграциясын білдіреді, ол біртіндеп көпшілік (Квебекте – француз тілінде сөйлейтін) және азшылықтар арасындағы әр түрлі өзара әрекеттесуді белсенді түрде ынталандыру саясаты арқылы жүзеге асырылады. Бұл саясат ассимиляцияны қарастырмайды.

Оның мақсаты – Квебек тұрғындарының бірыңғай аумақтық-азаматтық қоғамдастығы мен мәдениеті шеңберінде

¹⁵ <https://book.coe.int/> Council of Europe, October 2009

¹⁶ Галинская И. Л. Э. А. Паин. Трудный путь от мультикультурализма к интеркультурализму // Вестник культурологии. 2012. №3.

өзінің ерекше діні мен этностық шығу тегі туралы ұмытпайтын адамдарды топтастыру.

Квебек ұлтшылдығы ағылшын тілді Канадамен тәуелсіздік үшін 400 жылға жуық күреспен және тәуелсіз мемлекет пен Квебек ұлтының құрылуымен байланысты. Бұл процестің негізін Квебектің «ұлт» орбитасына тартылған этномәдени топтардың ассимиляциясы сценарийі құрады. Бұл Еуропада француз ұлтының қалыптасуымен бірдей жол. Ол Квебекте әлі де өзекті.

Канада мен Квебектің интеграцияның әртүрлі модельдері бар. Жалпы Канада үшін «планетарлық модель» тән, онда азшылықмәдениеттержалпыКанадаорталығыныңайналасында «планеталар сияқты айналады». Квебек интеграциясының моделі ағаш метафорасымен байланысты, оған сәйкес француз тілді мәдениет Квебек интермәдениетінің ерекше көрінісін жасайтын азшылық мәдениеттерінің «бұтақтарымен» «ағаш діңі» ретінде әрекет етеді.

Айта кету керек, мультимәдениет Канада Конституциясында оның негізгі принциптерінің бірі ретінде жазылған. Мультимәдениет Канаданың негізгі заңына сәйкес азшылықтардың автономиясын болжайды, бұл оларға өздерінің этномәдени бірегейлігін сақтауға құқық береді.

Квебек интермәдениетінің Еуропадағы интермәдениетпен басты айырмашылығы - француз тілі мен мәдениетін қорғау, сондай-ақ иммигранттарды «көпшілік мәдениеті» негізінде Квебек қоғамына біріктіру үшін Квебектегі әлеуметтік-мәдени жағдай азшылықтардың мәртебесімен және азшылықпен әлеуметтік дискурста үйлесетін заңдылықтармен байланысты болды¹⁷.

Бұл жергілікті көрінетін саяси мысал тек Квебекте ғана емес, Канадада да, жалпы қазіргі әлемде де мәдениаралық тағдырдың қаншалықты қиын болуы мүмкін екендігі туралы түсінік береді¹⁸.

Қазіргі Ресейде Мемлекеттік басқарудың әртүрлі салаларында, соның ішінде мәдени әртүрлілікті басқару саласында теориялық парадигмаларды жаңарту қажеттілігі көрінеді¹⁹.

17 Куропятник Александр Иванович, Куропятник Марина Степановна Интеркультурализм: постмультимедийный дискурс социальной интеграции // Вестник РУДН. Серия: Социология. 2018. №2

18 Паин Э.А. Трудный путь от мультикультурализма к интеркультурализму / Э.А. Паин // Вестник Института Кеннана в России. – 2011. – № 20.

19 https://www.academia.edu/42951554/Политика_интеркультурализма_и_ее_применение_в_

Ресейдің бірқатар ірі қалаларында интермәдениет элементтерін ресейлік муниципалды басқарудың көрінісі туралы айтуға болады.

Мысалы, Самарада «халықтар достығы саябағы» ашылды. 20 ұлттық ауладан тұратын қоныс. Барлық есіктер ашық, ал иелері өз халқының тарихы мен тұрмыс ерекшеліктері туралы айтуға дайын²⁰.

Ресейдің Ямало-Ненецк автономиялық округінде «Кологод»: күннің артынан саяхат...» этноауыл ашылды²¹.

России

20 https://www.1tv.ru/news/2021-09-13/412973-v_samare_otkryli_masshtabnyy_etnokulturnyy_kompleks_park_druzhby_narodov

21 https://yandex.kz/video/preview/?text=парк%20дружбы%20этно%20деревня&path=wizard&parent-reqid=1631767587942235-18312009812837169543-vla1-4631-vla-l7-balancer-8080-BAL-5374&wiz_type=vital&filmId=13706460869021169888

2-ТАРАУ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ИНТЕРМӘДЕНИЕТ САЯСАТЫН ДАМУ ТУРАЛЫ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

2.1 Қазақстандағы мәдени әртүрлілік және «ұлттық саясат» тәжірибесі

Қазақстан этностары арасында қоныстану тарихы мен мәдени процестерді зерттеу мемлекет тәуелсіздігінің бірінші күнінен бастап тұрған міндеттер тұрғысынан басым ғылыми проблема болып табылады. Біздің еліміз уақыт талабы мен әлемнің дамыған 30 елінің қатарына кіруге ұмтылып отырған экономикалық, әлеуметтік-саяси, демократиялық және мәдени қайта құрулар жолымен сенімді ілгерілеп келеді.

Қазақстандағы этносаралық келісім моделі бүгінде әлемдік қоғамдастық пен посткеңестік елдерді қызықтырады, этностардың тарихы халықтардың бейбіт қатар өмір сүруін айқындайтын басты факторлар болып табылады²².

Көптеген жылдар бойы тарихи қазақ жерлерінде әртүрлі мәдениеттер, діндер мен дәстүрлердің тасымалдаушылары - көптеген халықтардың тағдыры шырасып келді. Сондықтан Қазақстанда бейбітшілік пен келісімде 120-дан астам түрлі этнос өмір сүруде.

Көптеген этностар Қазақстанға өз еріктерімен емес, саяси қуғын-сүргіндер арқылы күштеп қоныс аударылды. Сталин дәуірінде Қазақстанда Ресейден және КСРО-ның басқа аймақтарынан 1,5 миллион саяси тұтқын болған. Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде Сталин режимі «сенімсіз халықтардың өкілдері ретінде» 1,3 миллионнан астам адамды жер аударды. Осы адамдардың барлығы қазақ халқының түсінігі мен қолдауын тауып, Қазақстан жерінде өздерінің екінші Отанын тапты²³.

Ұзақ өмір сүру қазақ қоғамында толеранттылықтың тұрақты дәстүрін қалыптастырды.

Қазақстан Республикасының этностық саясатының негізі қазақ халқының, Қазақстанның этностары мен этностық топтарының этномәдени мүдделерін белсенді іске асыра отырып, азаматтық қоғамды күшейту стратегиясы болып табылады²⁴.

22 Уалтаева А.С., ЭТНОКУЛЬТУРНОЕ МНОГООБРАЗИЕ КАЗАХСТАНА, Электронный научный журнал «edu.e-history.kz» № 3(07), 2016

23 <https://kazakhembus.com/about-kazakhstan/culture/ethnic-groups>

24 Мейрманов А.Б. Основные направления и развития этнокультурного компонента в республике Казахстан // МНКО. 2018. №1 (68).

Этносаралық және конфессияаралық келісімнің басымдықтары ҚР Конституциясында, ҚР Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «қоғамның идеологиялық шоғырлануы Қазақстан прогресінің ажырамас бөлігі ретінде» жұмыс бағдарламасында (1993 жыл), ұлттық бірлік Доктринасында, Қазақстан халқы Ассамблеясының даму тұжырымдамасында (2015 жыл), Президенттің «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» Қазақстан халқына Жолдауында (2021), Қазақстан халқы Ассамблеясының сессияларында (бұдан әрі – ҚХА) көрініс тапқан.

Осылайша, этносаралық келісімнің тиімді заңнамалық және тұжырымдамалық негіздері құрылды.

Президенттің «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында этносаралық қатынастардың үйлесімді дамуы Қазақстан мемлекеттік саясатының негізгі бағыттарының бірі болғанына және болатынына назар аударылды.

Барлық азаматтар үйлесімді этносаралық және конфессияаралық қатынастардың маңыздылығын түсінуі қажет²⁵.

Қазақстан Республикасының Конституциясы ұлтына, нәсіліне, діни сеніміне қарамастан барлық азаматтардың мүдделерін қорғауға кепілдік береді. Конституцияның ережелері барлық этностық топтар арасындағы өзара сенім мен құрметтің негізін қалады.

Атап айтқанда, ҚР Конституциясының 1-бабының 1-тармағында «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы-адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» делінген.

Қазақстан Республикасы қызметінің негізгі қағидаттарының бірі қоғамдық келісім мен саяси тұрақтылық болып табылады (ҚР Конституциясының 1-бабының 2-тармағы)²⁶.

Этносаралық қатынастарды үйлестіру мақсатында Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 1995 жылғы 1 наурыздағы Жарлығына сәйкес Қазақстан

25 Послании Президента народу Казахстана «Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны» https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/opublikovan-poiuyiy-tekst-poslaniya-prezidenta-narodu-447338/

26 Конституция Республики Казахстан (принята на Республиканском референдуме 30 августа 1995 года)

халқы Ассамблеясы (бұдан әрі – ҚХА) құрылды. ҚХА құру идеясын алғаш рет Н.Ә. Назарбаев 1992 жылы Тәуелсіздіктің бірінші жылдығына арналған Қазақстан халықтарының бірінші форумында айтқан болатын.

Азаматтық қоғамның бұл институты барлық этностардың мүдделерін бекемдеген, қай ұлтқа жататынына қарамастан азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының мүлтіксіз сақталуын қамтамасыз ететін Қазақстанның саяси жүйесінің маңызды элементі болып табылады.

ҚХА бүгінде Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Қ. Тоқаев басқаратын конституциялық орган болып табылады.

ҚХА құқықтық мәртебесі «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» ҚР арнайы Заңымен, «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы Ережемен» белгіленді.

Ассамблея құрылымына 11 орган кіреді, оның ішінде:

4 сурет – Қазақстан халқы Ассамблеясының құрылымы

- ҚХА Ғылыми-сарапшылық кеңесі;
- ҚХА Журналистер клубы;
- «ҚХА қоры» қоғамдық қоры;
- ҚХА Кәсіпкерлер қауымдастығы;
- ҚХА жастар ұйымы;
- Қоғамдық келісім кеңестері
- ҚХА жанындағы Аналар кеңесі
- Достық Үйлері
- Этномәдени бірлестіктер
- ҚХА кафедраларының қауымдастығы
- ҚХА медиация орталықтары

Бүгінгі таңда Қазақстанда 12 Облыстық, 7 қалалық және 13 аудандық Достық үйлері жұмыс істейді. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, Достық үйлерінің халықпен жұмыс істеудің нақты нысаны, Әлеуметтік және азаматтық бастамалардың дамуын ынталандыратын қайнар көзі ретіндегі қажеттілігі олардың:

- этномәдени бірлестіктер үшін ресурстық, мәдени және әдістемелік орталық;
- бірлік, этносаралық келісім идеяларын қалыптастыру және тарату, қазақстандық патриотизмді насихаттау орталығы;
- қоғамдық келісім мен ұлттық бірлікті нығайтуға бағытталған басым жобаларды қолдау бойынша қаржылық-әдістемелік көмек көрсету орталығы;
- мәдени-бұқаралық іс-шаралар өткізу орталығы – болып табылады.

Достық үйлерінің мақсаттары мен міндеттері Қазақстандық бірегейлік пен жалпыұлттық бірлікті нығайтуға, Қазақстанның этностық топтарының дәстүрлерін, тілдерін, мәдениеттерін сақтау, этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімді қалыптастыру, ҚХА мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізуде этномәдени бірлестіктердің күш-жігерін біріктіру жөніндегі ортақ міндеттерді шешуге бағытталған.

Қазіргі уақытта интермәдениет тек иммиграциялық контексте ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік теңсіздік, айырмашылықтар (кәсіби, білім беру, гендерлік, этностық) контекстінде, оның ішінде ұлттық шекараларда пайда болатын интеграция, мәдени және әлеуметтік әртүрлілікті басқару модельдерінің жиынтығы ретінде әрекет етеді.

Бұдан басқа, бүгінгі күні **білім беру саясатын жүргізу кезінде мәдени әртүрлілік мәселелерін есепке алу, этностық немесе конфессиялық қағидат бойынша сегрегацияны болдырмау және мәдени алмасуды ілгерілету мақсатында** Қазақстан Республикасының аумағында оқыту толығымен өзбек, тәжік, ұйғыр және украин тілдерінде жүргізілетін мектептер жұмыс істейді. 108 мектепте Қазақстанның 22 этносының тілі дербес пән ретінде оқытылады. 195 мамандандырылған лингвистикалық орталықтар ашылды, онда балалар ғана емес, ересектер де 30 этностың тілдерін оқи алады²⁷.

Қазақ және орыс театрларынан басқа, елімізде тағы төрт ұлттық театр жұмыс істейді - өзбек, ұйғыр, корей және неміс.

²⁷ <https://assembly.kz/ru/ank/deyatelnost-assamblei-naroda-kazakhstan>

Ақпараттық алаңда 13 этностық газет белсенді жұмыс істейді.

Мысалы, республикалық корей газеті «Коре ильбо», республикалық күрд газеті «Жина күрд» және т. б.²⁸

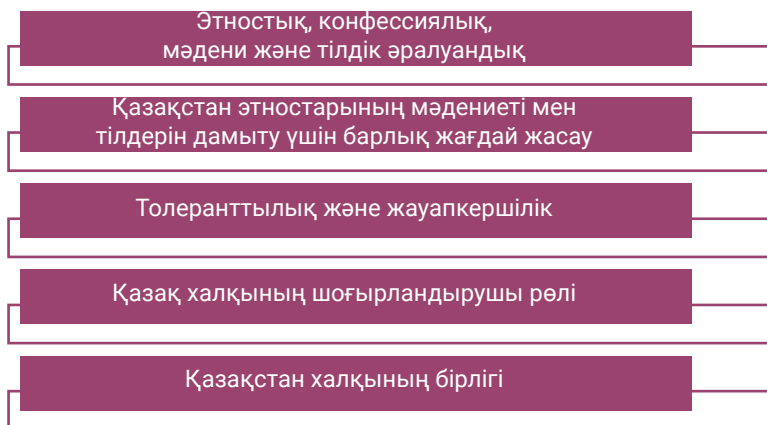
Сондай-ақ, 2018 жылғы 27 сәуірдегі «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңына сәйкес ҚХА этномәдени бірлестіктерін аккредиттеу институты енгізілді.

Қазақстандағы этносаралық келісімнің ерекшелігі

«Н.Ә. Назарбаевтың қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірліктің қазақстандық моделін» құру болып табылады.

Этносаралық келісім моделінің бес қағидаты қалыптасты, оларға мыналар жатады:

5 сурет – Этносаралық келісім қағидаттары

Қазақстандық модельде «Бірлік - әралуандық арқылы» біріктіруші қағидаты қаланған. Этностық тілдер мен мәдениеттерді қолдау жөніндегі мемлекеттің мақсатты саясаты мәдени әртүрлілікті сақтауға және көбейтуге ықпал етеді.

Адамгершілік – этностық нормалар, құндылық және этномәдени дәстүрлер әр түрлі өмірлік жағдайлардағы адам мінез-құлқының сипатына ғана емес, сонымен қатар халықтар мәдениетіне де әсер етеді.

Этносаралық толеранттылық моделінің қалыптасуы мен дамуы 4 кезеңмен сипатталады.

²⁸ <https://assembly.kz/ru/ank/deyatelnost-assamblei-naroda-kazakhstan>

6 сурет – Қазақстанның этносаралық толеранттылық моделінің даму кезеңдері

Қолданбалы этносаяси зерттеулер институты

1 кезең (1989 жылдан 1995 жылға дейін)	2 кезең (1995 жылдан 2002 жылға дейін)
<p>1995 жылғы Конституцияны қабылдау және Қазақстан халқы Ассамблеясын құру нәтижесінде этномәдени бірлестіктер құрылғаннан бастап Қазақстандық модельді заңнамалық және институционалдық ресімдеу басталғанға дейін сипатталады.</p>	<p>Қазақстандық бірегейлік параметрлері айқындалды. ҚР Мемлекеттік бірегейлігін қалыптастыру тұжырымдамасы негізінде қазақстандық қоғамның қазақ халқының айналасына топтасуы қамтамасыз етілді. Қоғамда этностық және конфессиялық қатынастарды саясиландырудан бас тартуға қатысты қағидатты консенсусқа қол жеткізілді.</p>
3-кезең (2002 жылдан 2007 жылға дейін)	4 кезең (2007 жылы басталды)
<p>Этносаралық толеранттылықтың қазақстандық үлгісін қалыптастыру саясатын қамтиды. Бірқатар бағдарламалық құжаттар - Қазақстан халқы Ассамблеясының 2011 жылға дейінгі Стратегиясы, Тілдерді дамыту мен қолданудың мемлекеттік бағдарламасы, «Қоғамды идеялық топтастыру – Қазақстанның ілгерілеуінің шарты ретінде» тұжырымдамасы әзірленіп, қабылданды.</p>	<p>Ол қазақстандық қоғамның біртұтас халыққа бірігуімен, мемлекеттік ұлттық саясаттың Қазақстан халқының ұлттық бірлігін нығайту саясатына өтуімен сипатталады.</p>

Қазақстан Республикасының этносаралық толеранттылықтың барлық кезеңдерінен өтуі елдегі бейбітшілік пен келісімді қамтамасыз етті, бұл ішкі тұрақтылық пен әлемде кеңінен танылу үшін маңызды.

2.2 Қазақстандағы интермәдениет саясатының дамуы

Қазақстандық бірегейлік моделін қалыптастыру мультимәдениет мәселелері бір бөлігіне айналған кең пікірталас кезеңінен өтті. Қазақстандық сарапшылардың ұстанымдары мен пікірталастары мультимәдениет саясаты мен қағидаттарына халықаралық тәсілдердің өзгеруі тұрғысынан түзілді.

Айта кету керек, «мультимәдениет» ұғымы Қазақстан Республикасының заңнамасында қолданылмайды, «этносаралық толеранттылық» немесе «этносаралық келісім» терминологиясы жиі қолданылады.

Бірқатар отандық және шетелдік ғалымдардың пікірінше, Қазақстан Республикасының аумағында «Мультимәдениетті дамытуға қатысты ойластырылған мемлекеттік саясат» іске асырылуда және «Қазақстандық мультимәдениет жақсы нәтиже көрсетуде»²⁹.

Атап айтқанда, А.Қадырәлиеваның жұмысында Канада Корольдік университетінің әдістемесі бойынша Қазақстан үшін аз ұлттарға қатысты мультимәдениет индексі (ХБК) анықтауға әрекет жасалды. Автор б ұпайдан тұратын 3.5 деген қорытындыға келді³⁰.

Автор «Аумақтық немесе квазитерриториялық автономия» және «Ұлттық азшылықтардың халықаралық құқықтық субъектісі» сияқты ХБК-нің екі санаты бойынша сәйкестіктің жоқтығын атап өтті.

Корольдік университеттің әдістемесі мінсіз немесе жалғыз мүмкін емес, мемлекеттік этносаясаттың контурын дұрыс анықтауға, сондай-ақ (оның кейбір ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді³¹.

Қазақстанда еліміздің тарихи ерекшелігін көрсететін этносаралық қатынастарды реттеудің өз моделі қалыптасты.

Біздің еліміздің ерекшелігі осы полиэностық бірліктің негізгі біріктіруші элементі қазақ этносы болып табылады.

Сонымен қатар, бірқатар ғалымдардың пікірінше, Қазақстан мультимәдениеттілік моделіне толықтай сәйкес келмейді, керісінше интермәдениеттілікке жақын.

Интермәдениет әртүрлі мәдениеттерді біріктіретін мүдделерді іздеуді және әртүрлі этностар өкілдері арасында оң өзара әрекеттесуді орнатуды бірінші орынға қояды. Мәдени айырмашылықтарды мойындай отырып, интермәдениеттілік жабық мәдени қауымдастықтар құруға қарсы.

Қазақстан Республикасында интермәдениетті іске асыру «Қазақстан халқы Ассамблеясының (2025 жылға дейінгі) даму тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы

29 Нысанбаев, 2013:8-9

30 Кадырәлиева, 2015:131

31 Курманова Маржан, Апанасевич И.И. Интеграция Межэтнический конфликт Национальная политика Этносоциализация. Вестник КазНУ. Алматы, 2017 год.

Президентінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы № 148 Жарлығына өзгерістер енгізуден бастау алады.

Тұжырымдамада Қазақстанда **интермәдинетті енгізудің негізгі тетіктері мен құралдары** айқындалған, оларға мыналар жатады:

7 сурет – Қазақстанда интермәдениетті іске асырудың негізгі міндеттері

қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірлікті нығайту үшін мемлекет пен этномәдени және өзге де қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылының жаңа форматтарын енгізу;

Қазақстан халқының мәдениетін, тілдері мен дәстүрлерінің дамуы мемлекеттік тілдің рөлін нығайту топтастырушы фактор ретінде;

болашағы біртұтас ұлтты қалыптастыру және жалпықазақстандық құндылықтарды нығайту мақсатында үштілді білім беруді енгізуге жәрдемдесу;

шетелде тұратын отандастардың және Қазақстан Республикасы дипломатиялық өкілдіктерінің қатысуымен халықаралық қоғамдастықта бірегейлік пен бірліктің қазақстандық моделін танымал ету;

ҚХА-ның халықаралық ұйымдармен және шет мемлекеттердің азаматтық қоғам институттарымен өзара іс-қимылы;

этномәдени бірлестіктердің жалпы мемлекеттік міндеттер кешенін шешуге белсенді қатысуы.

Аталған міндеттер ҚХА-ның тікелей қатысуымен, жергілікті атқарушы органдармен, қоғамдық келісім Кеңестерімен, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссиямен, БАҚ-пен өзара іс-қимылда іске асырылады.

Бүгінде ҚХА мемлекеттік тілдің рөлін, жалпы қазақстандық құндылықтарды нығайту және ұлтаралық келісім мен халықтың бірлігін дамыту мақсатында 4 негізгі бағытты анықтайды:

- «Көпэтносты Қазақстан: этномәдени генезис»;

- «Жалпыазаматтық бірегейлікті қалыптастыру»;
- «Қазақстандық этностардың алуан түрлілігін рухани-мәдени дәріптеу»;
- «Этносаралық ортада қақтығыс көріністерінен бас тартуға бағытталған әлеуметтік қатынастарды дамыту арқылы медиация институтын дамыту».

Мәселен, интермәдениет тұжырымдамасы мен идеяларын іске асыру мақсатында Мемлекет басшысының Жарлығымен 2014 жылы ҚХА – ның атқарушы органы ретінде Қазақстан Республикасы Президентінің жанынан «Қоғамдық келісім» республикалық мемлекеттік мекемесі (бұдан әрі – «Қоғамдық келісім» РММ) құрылды. Өңірлік деңгейде облыстар, республикалық маңызы бар қалалар, астана әкімдерінің аппараттары жанынан «Қоғамдық келісім» коммуналдық мемлекеттік мекемелері (бұдан әрі – «Қоғамдық келісім» КММ) құрылды.

2020 жылы «Қоғамдық келісім» РММ Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің қарамағына, өңірлік деңгейде «Қоғамдық келісім» КММ – жергілікті атқарушы органдардың ішкі саясат/қоғамдық даму басқармаларының қарамағына берілді.

«Қоғамдық келісім» КММ-нің негізгі міндеттері қоғамдық келісім мен Қазақстан халқының бірлігін нығайту және сақтау үшін мақсатты мәдени-ағартушылық және танымдық жобаларды әзірлеу және іске асыру болып табылады.

Қоғамдық келісім кеңестерінің, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның қызметі төзімсіздіктің, зорлық-зомбылықтың өсуін төмендетуге, жанжалды жағдайлардың шиеленісуі мен кеңеюіне ықпал ету болып табылады.

Республикада 2739 Қоғамдық келісім кеңесі құрылды, оның құрамына 21 000-нан астам мүше кіреді, 2020 жылы 3100-ге жуық іс-шара өткізілді.

2019 жылы Батыс Қазақстан облысында «Ұлы даланың қызғалдағы» II Халықаралық этномәдени фестивалі өткізілді. Фестиваль бүкіл өңірден және Ресей Федерациясының көршілес облыстарынан екі мыңнан астам қатысушыны жинады деп хабарлайды өңірдің баспасөз қызметі.

2021 жылғы 11 қыркүйекте Нұр-Сұлтан қаласында

Қазақстан-неміс орталығының салтанатты ашылуы өтті. Оның ашылуы туралы келісімге Қазақстан Президенті Қ.Тоқаевтың 2019 жылғы желтоқсандағы Германияға алғашқы ресми сапары кезінде Берлинде қол қойылды. Орталықтың қызметі Қазақстан немістерінің этникалық бірегейлігін, мәдениеті мен ана тілін сақтауға бағытталған, сондай-ақ орталық екі елдің іскерлік қоғамдастығы үшін диалог алаңы болып табылады.

БАҚ-пен өзара іс-қимыл БАҚ-та, интернетте, жаңа буынның масс-медиасында түсіндіру жұмыстарын жүргізу арқылы жүзеге асырылады.

Қазақстан аумағында 52 этностық БАҚ тіркелген, алайда тұрақты негізде тек 8 тілде: қазақ, орыс, корей, неміс, түрік, әзірбайжан, күрд және ағылшын тілдерінде 13 газет шығарылады.

Мемлекет Қазақстан Республикасының аумағында интермәдениетті іске асыруға ықпал ететін көптеген маңызды құжаттарды қабылдағанын атап өту қажет.

Тәжірибе көрсеткендей, әртүрлі этностық топтардың өкілдері арасындағы қақтығыстар қоғамдық өмірдің ең күрделі және екіұшты құбылыстарының бірі болып табылады. Қазақстандағы этностық топтардың қатысуымен болған жанжалды жағдайлар бойынша зерделенген материалдардың нәтижелеріне сәйкес әрбір оқиға өзінің ауқымы, ұзақтығы және қарқындылығы бойынша әлеуметтік жанжалдардың өзге нысандарынан айтарлықтай асып түседі. Бұл әртүрлі себептерге байланысты, атап айтқанда: әлеуметтік-экономикалық және мәдени факторлардан басқа, ақпараттық ресурстар (БАҚ және әлеуметтік желілер), қазақ халқының ұлттық сана-сезімінің өсуі және т. б. өз ықпалын тигізеді.

Сонымен бірге, Қазақстанда болып жатқан түрлі этностық топтар арасындағы қақтығыстардың ерекшелігі, осы құбылысқа тән барлық ерекшеліктерді ескере отырып, оларды этносаралық ретінде қарастыру әдіснамалық тұрғыдан дұрыс емес. Біріншіден, бұл қақтығыстардың негізгі себептері этностық жазықтықта емес екендігіне байланысты. Екіншіден, қақтығыс оқиғалары қылмыстық және тұрмыстық қақтығыстардың негізінде болғанын және содан кейін ғана этносаралық жазықтыққа түскенін ескеру қажет.

Этносаралық саладағы ахуалды, этнодемографиялық және этноэкономикалық даму процестерін зерделеу үшін 2020

жылғы мамыр айында Ел Президентінің тапсырмасы бойынша «Қолданбалы этносаяси зерттеулер институты» (бұдан әрі – Институт) құрылды.

Институт қызметі төрт негізгі бағыт бойынша іске асырылады:

- зерттеу, әлеуметтанулық зерттеулерді ұйымдастыру және жүргізу;

- аналитикалық-болжамдық, өңірлерге мониторингтік шығуларды жүзеге асыру жолымен қамтамасыз етіледі;

- этносаралық қатынастар саласындағы мемлекеттік саясатты әдістемелік тұрғыдан сүйемелдеу орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы билік органдарының қызметкерлері үшін әдістемелік құралдар мен материалдарды әзірлеу мен басып шығарудан, оқыту семинарлары мен тренингтер өткізуден тұрады;

- сараптамалық, пікірталас алаңдарының жұмысын ұйымдастыру және жетекші шетелдік талдау орталықтарымен халықаралық ынтымақтастық арқылы іске асырылады.

Институтта этносаясат саласындағы, пәнаралық тәсілді қолданатын, зерттеулердің аралас әдістерін қолданатын, әрбір өңірдің ерекшелігін кәсіби меңгерген әмбебап мамандар өз қызметін жүзеге асырады.

Институттың негізгі қызметі-өзінің этносаяси мектебінің негізін қалау. Осыны ескере отырып, болашақ зерттеулердің ғылыми, мазмұнды және қолданбалы құндылығын дәйекті түрде арттыруға сенімді кепілдік беруге болады.

Институт этносаралық қатынастар саласын зерттеу, талдау, болжамдық, әдістемелік қамтамасыз ету бойынша жинақталған тәжірибені дамытуға және арттыруға ниетті.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мемлекеттердің халықаралық қоғамдастығы өзінің дамуының қазіргі кезеңінде бір-біріне қарама-қайшы болып көрінетін екі тенденциямен бетпе-бет келеді: бір жағынан үнемі өсіп келе жатқан жаһандану мен мәдени біртұтастықпен, екінші жағынан ұлттық өзіндік сананың өсуімен.

Бұл процестердің табиғи салдары этносаралық және конфессияаралық қайшылықтардың шиеленісуі болып табылады. Сондықтан қазіргі әлемде әлеуметтік тұрақтылықты сақтаудың басты шарттарының бірі мәдениетаралық диалогты қолдау құралдары мен тетіктерін іздеу болып табылады.

Тәуелсіздіктің отыз жылы ішінде этностық негіздегі ірі қақтығыстардан аулақ болған Қазақстанның тәжірибесін талдау осы міндетті шешуге көмектесе алады.

Қазақстан Республикасында құрылған этносаралық және конфессияаралық өзара іс-қимыл моделінің негізі қазақ халқының өзге менталитет пен мәдениетті қатар өмір сүру және жанжалсыз қабылдау қабілетін алдын ала анықтаған терең тамырланған тарихи дәстүрлер болды.

Айта кету керек, көшпелі халықтардың мәдениеті дәстүрлі отырықшы халықтардың мәдениетінен әрқашан жаңа аумақтық жағдайларға бейімделу қабілетімен ерекшеленді. Көп жағдайда далалық әдет-ғұрыптар Қазақстан Республикасының этносаралық саясаты саласындағы стратегиялық бағыттың негізін салды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылы 30 тамызда Республикалық референдумда қабылданды).
2. ЮНЕСКО-ның «Мәдени әртүрлілік туралы» жалпыға бірдей декларациясын 2001 жылғы 2 қарашада Біріккен Ұлттар Ұйымының білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі Бас конференциясы (ЮНЕСКО) қабылдады.
3. Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы «Қазақстан халқы Ассамблеясының (2025 жылға дейінгі) даму тұжырымдамасын бекіту туралы» № 148 Жарлығы
4. 2005 жылғы 17 мамырда қабылданған Еуропа Кеңесінің алдағы жылдарға арналған негізгі міндеттері баяндалған іс-қимыл жоспары.
5. Қазақстан халқы Ассамблеясының республикалық және өңірлік қоғамдық құрылымдарымен РММ және «Қоғамдық келісім» КММ жұмысының бірыңғай тұжырымдамасы.
6. A.S. Ualtayeva¹, Sh.B. Bidakhmetova². Leading researcher at the Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. ²Al-Farabi KazNU master's student. «edu.e-history.kz» № 2(22), 2020.
7. Курманова Маржан, Апанасевич И.И. Интеграция Межэтнический конфликт Национальная политика Этносоциализация. Вестник КазНУ. Алматы, 2017 год.
8. Паин Э.А. Трудный путь от мультикультурализма к интеркультурализму / Э.А. Паин // Вестник Института Кеннана в России. – 2011. – № 20.
9. Уалтаева А.С., ЭТНОКУЛЬТУРНОЕ МНОГООБРАЗИЕ КАЗАХСТАНА. Электронный научный журнал «edu.e-history.kz» № 3(07), 2016.
10. Борисова Мария Владимировна Теория и практики интеркультурализма в современном мире // Проблемы истории, филологии, культуры. 2014. №2 (44).

Министерство информации
и общественного развития
Республики Казахстан

Институт прикладных
этнополитических
исследований

МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ

«КУЛЬТУРНОЕ РАЗНООБРАЗИЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПОЛИТИКИ ИНТЕРКУЛЬТУРАЛИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН»

Нур-Султан, 2021 г.

УДК 323/324 (574)
ББК 66.3 (5 Каз)
К 90

Рекомендовано к изданию
Научно-экспертным советом Ассамблеи народа Казахстана

Культурное разнообразие: перспективы развития политики интеркультурализма в Республике Казахстан. Методическое пособие / Нур-Султан: Институт прикладных этнополитических исследований, 2021. – 30 стр.

Под общей редакцией доктора социологических наук **А.К. Садвокасовой**, заместителя директора Института прикладных этнополитических исследований.

Рецензенты:

Газдиева Б.А., кандидат филологических наук, директор филиала Академии государственного Управления при Президенте РК по Акмолинской области

Гали Д.А., кандидат экономических наук, директор Департамента анализа этнодемографического развития Института прикладных этнополитических исследований

Авторы – составители:

Джапаров А.Б. – директор департамента методической работы Института прикладных этнополитических исследований, аспирант Российского Государственного Социального Университета

Узарова Л.М. – главный менеджер департамента методической работы Института прикладных этнополитических исследований

Кызыкенова Э.Н. – ведущий менеджер департамента методической работы Института прикладных этнополитических исследований

Бейсекеев Г.А. – менеджер департамента методической работы Института прикладных этнополитических исследований, магистр социологии

Данное методическое пособие подготовлено в рамках государственного задания по заказу Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан, а также согласно поручению Первого Президента Республики Казахстан -Елбасы, данных на XXIX сессии Ассамблеи народа Казахстана 28 апреля 2021 года.

Методическое пособие было разработано в целях формирования концепции интеркультурализма, основывающейся на принципах межкультурного диалога. Выработаны рекомендации по применению подходов и методов интеркультурализма в культурном многообразии.

Данное методическое пособие разработано с учетом исследовательского опыта авторского коллектива.

Методическое пособие предназначено для сотрудников центральных и местных государственных органов, которые непосредственно занимаются вопросами межэтнической сферы.

ISBN 978-601-08-1432-5

© Институт прикладных этнополитических исследований, 2021

СОДЕРЖАНИЕ

Глоссарий	34
Введение	35
1. КУЛЬТУРНОЕ МНОГООБРАЗИЕ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	36
1.1 Феномен глобализации и проблема культурного разнообразия	36
1.2 Практический опыт использования политики интеркультурализма в современном мире	40
2. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПОЛИТИКИ ИНТЕРКУЛЬТУРАЛИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	47
2.1 Культурное разнообразие и практика «национальной политики» в Казахстане	47
2.2 Развитие политики интеркультурализма в Казахстане	53
Заключение	58
Список использованных источников	59

ГЛОССАРИЙ

Ассимиляция – процесс постепенного растворения самостоятельного этноса или его части в среде другого этноса, потери языка, культурных традиций, этнического самосознания и возникновения новой идентичности.

Глобализация – развитие экономической и политической взаимозависимости стран и регионов до такого уровня, на котором становится возможной и необходимой постановка вопроса о создании единого мирового правового поля и мировых органов экономического и политического управления.

Маргинализация – это процесс, в рамках которого формируются новые идентичности, разрушаются старые и складываются новые социальные группы, которые находятся на стыке различных укладов жизни и испытывающие влияние зачастую противоречащих друг другу ценностей, установок, правил поведения.

Культура – система материальных и духовных ценностей, накопленных человечеством за всю свою историю, а также система ценностей, с помощью которых общество интегрируется, поддерживает функционирование и взаимосвязь своих институтов.

Мультикультурализм – особая форма интегративной идеологии, посредством которой полиэтничные, поликультурные национальные общества реализуют стратегии социального согласия и стабильности на принципах равноправного сосуществования различных форм культурной жизни.

Культурное разнообразие – это многовариантность, неоднородность национальной культуры в целом либо отличия национальных культур в рамках общечеловеческой культуры.

Интеркультурализм – предполагает наличие общих интересов у граждан разных национальностей и религий, объединяемых общей гражданской ответственностью за свою страну.

Сепаратизм – социальная общность или группа, сохраняя свою культуру, замыкается в себе, отказывается от контактов с инокультурным окружением; этнокультурная идентичность «закостеневаает», порождая ценностный фундаментализм и ксенофобию.

ВВЕДЕНИЕ

Казахстан – полиэтничная страна с богатой и уникальной культурой, на территории которой проживают люди разных этносов.

По сведениям Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан на территории Казахстана постоянно проживают представители более 100 этносов.

По этой причине сохранение межэтнического мира и согласия является одним из основных направлений государственной этнополитики Казахстана.

В эпоху глобализации современного мира перед человеком открываются большие возможности. В результате расширения международных отношений во многие этнические культуры проникают другие культурные ценности, которые влекут за собой формирование нового сознания.

Процесс интеграции культур может быть неоднозначен и противоречив. С одной стороны, происходит сближение этнических ценностей, укрепление культурных, коммуникационных, цивилизационных связей. С другой стороны, часто культурно-ценностные установки не совпадают, что является серьезным шагом к конфликту.

Поиск новых моделей управления культурным многообразием привел к формированию концепции интеркультурализма, основывающейся на принципах межкультурного диалога.

ГЛАВА 1. КУЛЬТУРНОЕ МНОГООБРАЗИЕ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

1.1 Феномен глобализации и проблема культурного разнообразия

Культура принимает различные формы во времени и пространстве. Это разнообразие воплощается в уникальности и множественности идентичностей групп и обществ, составляющих человечество.

Перед современными демократическими государствами стоит основная задача: разработка этнополитики для обеспечения признания и выражения форм культурного разнообразия, сосуществующих в пределах их юрисдикции.

Принципами культурного разнообразия являются:

Рисунок 1 – Принципы культурного разнообразия

существование и обмен культурно различными практиками, а также предоставление и потребление культурно различных услуг и продуктов

культурное разнообразие не может быть выражено без условий для свободного творческого самовыражения и свободы информации, существующих во всех формах культурного обмена, особенно в отношении аудиовизуальных услуг

устойчивое развитие, как оно определено в отношении культурного разнообразия, предполагает, что технологические и другие разработки, которые происходят для удовлетворения потребностей настоящего времени, не поставят под угрозу способность будущих поколений удовлетворять свои потребности в отношении производства, предоставления и обмена культурно разнообразными услугами, продуктами и практикой

Согласно Всеобщей декларации ЮНЕСКО о культурном разнообразии, культурное разнообразие как источник обмена, инноваций и творчества так же необходимо человечеству, как биоразнообразие в природе. Культурное разнообразие является

общим наследием человечества и должна быть признана и подтверждена на благо нынешнего и будущих поколений¹.

В этом смысле трудно переоценить роль образования как социального института, одной из функций которого является воспроизводство культурной отличительности.

Культура постоянно формируется и видоизменяется в результате взаимодействия с другими культурами – и в эпоху глобализации значительно больше².

Глобализация – это процесс интеграции государств и народов в различных областях деятельности. Интеграция национальных экономик, создание единых политических систем, развитие науки в планетарном масштабе, появление международных образовательных систем, унификация культуры – все это характерные черты глобализации.

Процесс глобализации стремительно меняет разные регионы, разные этнические группы и разные страны и сильно влияет на традиционные культуры.

Процесс глобализации характеризуется следующими основными аспектами:

- интернационализацией, что, в первую очередь, выражается во взаимозависимости;

- либерализацией, то есть устранением торговых барьеров, мобильностью инвестиций и развитием интеграционных процессов;

- вестернизацией – экстраполяцией западных ценностей и технологий во все точки мира;

- детерриторизацией, что выражается в активности, имеющей транснациональные масштабы, и уменьшении значимости государственных границ³.

Причиной данному феномену стало тесное взаимодействие стран, государств и народов. Они перестали развиваться изолированно и индивидуально. Событие, произошедшее в какой-либо стране, за считанные минуты получает отклик во

1 Всеобщая декларация ЮНЕСКО «О культурном разнообразии», принята 2 ноября 2001 года Генеральной конференцией Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО).

2 Building Our Common Future Together Ibrahim Ozdemir, Ph.D. «Building our Common Future Together: a Unique Endeavour for a Plural Society», September 27-29 2003, Montreal, Canada

3 Кулиджанишвили А.Э. Глобализация и национальные культуры // Человек: соотношение национального и общечеловеческого, Выпуск 2 / Сб. материалов международного симпозиума (г. Зугдиди, Грузия, 19–20 мая 2004 г.) Под ред. В.В.Парцвания Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество, 2004. С.142-154.

всем мире. Одной из причин этого стало стремительное развитие средств коммуникации⁴.

Сегодня информация широко распространяется через Интернет, телевизор, радио, газеты и так далее. Эти средства массовой информации оказывают огромное влияние на всех людей.

Любая информация может быть принята обществом или проигнорирована. Она может получить как положительные, так и отрицательные отзывы. К сожалению, все это приводит к дезорганизации общества. Для современного человека «глобализация» стала означать все более сложную систему взаимозависимости не только в экономической, но и в социальной и культурной сферах.

В отличие от предыдущих столетий, как индивидум, так и сообщество сталкиваются с глобальной реальностью «постоянного взаимодействия» и констатирует очевидный факт, что в этих условиях суверенное национальное государство - большое или малое, слабое или мощное – не может продолжать функционировать как строго изолированное образование и что в силу многомерного характера глобализации баланс сил между государствами стал гораздо более динамичным и в то же время более хрупким и непредсказуемым.

В рамках глобальной взаимосвязанности сильнейшая культура – в силу экономического, технологического и военного превосходства – стремится навязать себя более слабым сообществам. Это привело к созданию гибридных культур по всему земному шару, в результате чего наиболее сильные цивилизации становятся законодателями модных стилей жизни.

Планетарный характер информационных процессов делает неизбежным интенсивный межкультурный обмен, диалог культур, в результате которого формируется некое «ядро» общечеловеческой культуры, синтезирующее конкретно-исторический, социокультурный, религиозный и другой опыт различных народов и государств. Глобализационные процессы встречают различные формы сопротивления. Некоторые из них имеют политическое, некоторые – экономическое, а некоторые – общекультурное содержание.

4 Гутарева, Н. Ю. Проблема глобализации современной культуры / Н. Ю. Гутарева, Н. В. Виноградов. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2015. – № 9 (89). – С. 1278-1280.

Политический аспект сопротивления, в первую очередь, проявляется на фоне разложения национальных государств и уменьшения роли международных институтов. Трансформация сущности международной политики вызвана появлением таких глобальных проблем, какими являются проблемы прав человека, экологии и оружия массового уничтожения.

По этим причинам функции и значение традиционно сформированных национальных государств уменьшается. Они уже не способны проводить независимую политику. Им угрожает такая опасность, как сверхгосударственная интеграция.

Экономический аспект заключается в том, что в процессе глобализации национальные правительства теряют контроль над экономикой, а богатые страны не создают гарантий социальной защиты. Следовательно, неравноправие углубляется, как в конкретной стране, так и между различными странами.

Культурный аспект сопротивления обуславливает разрушение целостности сознания и приводит к внутреннему дискомфорту личности или социальной группы, что, в свою очередь, отражается на поведении, которое может быть агрессивным и выражаться в националистических, криминальных, антиконфессиональных действиях личности, а также в депрессивном и меланхолическом настроениях.

Очевидно, что традиционные, немодернизированные общества сильнее сопротивляются процессам глобализации, для них культура – это историческая память, что, как очевидно, воспринимается родной моделью оформления жизни. Отказ от культуры означает разрыв памяти и, следовательно, аннулирование собственной самобытности. Теоретически ни одна культура не должна претендовать на приоритет, на монополию исключительности.

На практике же происходящая сейчас глобализация культуры в значительной мере представляет собой экспансию западных культурных продуктов и образцов в пространство других культур, что нередко оценивается как «культурный империализм». Многие национальные обычаи, церемонии, ритуалы, формы поведения, традиционные нормы и ценности, придававшие в прошлом человечеству фольклорное и этнографическое разнообразие, постепенно «уходят» по мере того, как значительная часть населения отдельных стран и регионов усваивает новые стандартные практики

жизнедеятельности. Образно выражаясь, культурная палитра современного человечества явно бледнеет⁵.

В настоящее время многие страны сталкиваются с дилеммой: открыть ли им еще больше чужие культуры или замкнуться в себе, чтобы жить и решать проблемы более традиционным способом. В этом контексте глобализации многие страны обеспокоены тем, что их культуры могут прийти в упадок или умереть, и поэтому они приняли консервативную позицию, пытаются противостоять и устранить самые сильные влияния через локализационные движения.

В этой ситуации сохранение и передача традиционных этнических культур становится важной задачей, стоящей перед всеми этносами и странами. Поскольку процесс модернизации предполагает конфликт, интеграцию и эволюцию традиций и современности, некоторые базовые ценности традиционной культуры не только смогут служить важным ресурсом социальной интеграции, культурной реконструкции, цивилизационного развития и нравственного воспитания, но и будут иметь потенциал стать глобальными, общими ценностями по мере слияния Востока и Запада. Поэтому особенно важно правильно относиться к наследованию этнических культур в условиях глобализации.

1.2 Практический опыт использования политики интеркультурализма в современном мире

Концепция интеркультурализма родилась в ответ на концепцию мультикультурализма, которая до недавнего времени являлась общепринятой моделью регулирования отношений в политической среде.

Мультикультурализм - один из аспектов толерантности, заключающийся в требовании параллельного существования культур в целях их взаимного проникновения, обогащения и развития в общечеловеческом русле массовой культуры. Идея мультикультурализма выдвигается главным образом в экономически развитых странах Запада, где наблюдается значительный приток иммигрантов. В современной Европе мультикультурализм предполагает, прежде всего, включение

⁵ Андрейчук Н. В. Феномен глобализации и проблема культурного разнообразия социума // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Гуманитарные и общественные науки. 2010. №6.

в её культурное поле элементов культур иммигрантов из стран «третьего мира»⁶. В свою очередь, концепция мультикультурализма является идеологией, практикой признания и поощрения культурного многообразия.

Несовершенство концепции мультикультурализма заключается в том, что такая политика не привела к интеграции различных культур в общество, а вместо этого разделила общество путем объединения разделенных отдельных общин, которые изолировали себя и акцентировали свою специфику.

Мультикультурализм нацелен, прежде всего, на защиту культурных особенностей и зачастую приводит к культурной замкнутости, тогда как интеркультурализм ориентирован на поиск условий взаимодействия разных культур. Интеркультурализм предполагает наличие общих интересов у граждан разных национальностей и религий, объединяемых общей же гражданской ответственностью за свою страну.

Дискуссии о несоответствии мультикультурализма современному развитию общества развернулись в европейском международном сообществе в начале 2000-х гг. при ведущей роли Великобритании, в ряде городов которой, вспыхнули беспорядки на расовой почве.

В экспертном отчете Тэда Кэнтла, бывшего главы городского совета города Ноттингема, опубликованном в августе 2001 г., основной причиной произошедшего была названа низкая степень «сплоченности общин»⁷.

Мультикультурный подход, направленный на защиту интересов этнических групп, сформировавшихся в европейском обществе в результате массовой иммиграции в послевоенный период, подвергся критике за акцент, сделанный на культурных различиях. Придание большего значения сохранению отличий разных этнических групп, нежели выработке объединяющих ценностей, обеспечивающих чувство общей принадлежности, привело к геттоизации различных этнических групп и фрагментаризации общества.

Для преодоления негативных последствий мультикультурной политики и развития взаимодействия между различными этническими группами Т. Кэнтлом была

6 Владислав Галецкий. Критическая апология мультикультурализма // Дружба народов, №2, 2006

7 Борисова Мария Владимировна Теория и практики интеркультурализма в современном мире // Проблемы истории, филологии, культуры. 2014. №2 (44).

предложена концепция «сплоченности общин» («community cohesion»), сопровождавшая критику мультикультурализма рядом мер, направленных на «укрепление у жителей чувства гражданственности»⁸.

В 2005 году Советом Европы совместно с ЮНЕСКО принято решение о содействии межкультурному и межрелигиозному диалогу, основанному на универсальных правах человека, в качестве средства поощрения информированности, понимания, примирения и терпимости, а также для предупреждения конфликтов и обеспечения интеграции и сплоченности общества⁹.

В этом же году была принята Конвенция ООН «Об охране и поощрении разнообразия форм культурного самовыражения», согласно которой культурное разнообразие является неотъемлемой отличительной чертой человечества.

Культурное разнообразие создает богатый и многообразный мир, который расширяет диапазон выбора и обеспечивает питательную среду для человеческих возможностей и ценностей, являясь, таким образом, движущей силой устойчивого развития для сообществ, народов и нации¹⁰.

Поскольку интеркультурализм – городской феномен, в 2008 г. Совет Европы инициировал проект, акцентирующий проблематику культурного разнообразия – программу «интеркультурных городов» (The Intercultural Cities (ICC) Programme)¹¹. Ее цель – превращение культурных различий в стимул для развития. Сейчас в программе участвуют около 60 городов. Тем временем в странах Западной Европы стратегии интеркультурного города детально проработаны экспертами и реализуются на практике¹². И в том же году Советом Европы была издана книга «Белая книга по межкультурному диалогу», в которой содержалось единогласное мнение членов-участников государств о том, что «мультикультурализм перестал быть адекватной политикой».

Благодаря «Белой книге» появилась программа «Межкультурные города» по межкультурному диалогу

8 Theguardian, 11.12.2001

9 План действий, в котором излагаются основные задачи Совета Европы на предстоящие годы, принятый 17 мая 2005 года.

10 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cultural_expression.shtml

11 http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/Cities/Default_en.asp

12 Council of Europe. The Intercultural City Step by Step. Practical guide for applying the urban model of intercultural integration // Council of Europe Publishing. 2013

– основному вкладу Совета Европы в Европейский Год межкультурного диалога (2008) и наиболее важному документу европейского уровня о межкультурном диалоге как концепции публичной политики. Кроме того, 2008 год объявлен Европейским Союзом «Европейским годом Межкультурного диалога», а также запущен проект «Межкультурные города». Его цель - привлечь внимание европейцев к важности диалога в рамках разнообразия и между различными культурами. Главной ценностью данной программы являлось коллективное формирование базовых ценностей с использованием «новой и особой методики – через межкультурные линзы»¹³.

Большую часть деятельности в рамках программы «Межкультурные города» составили исследования, оценка и совершенствование модели межкультурного управления и администрирования на местном уровне. Были выбраны 11 разных городов из 11 государств-членов Совета Европы, чтобы в тесном сотрудничестве с ними испытать методы и средства, которые можно было бы применить на практике для реальных ситуаций и проблем в различном городском и национальном контексте¹⁴.

Рисунок 2 – Города- участники пилотного проекта

¹³ Intercultural cities presentation 2014.

¹⁴ <https://book.coe.int/> Council of Europe, October 2009

Рисунок 3 – Критерии оценки «хорошей межкультурной стратегии города»

Қолданбалы этносағасы зерттеулер институты

Города должны проводить мониторинг и оценку для анализа того, как реализуется межкультурная стратегия города, осуществляются составляющие проекты и усваиваются уроки. Это должен быть постоянный процесс, а не итог какого-то события, так чтобы использовать полученные «отметки» для улучшения в случае необходимости подходов и проектов в ходе их реализации. Эти «отметки» могут касаться процесса или содержания отдельных проектов. И результат процессов должен быть зафиксирован для пользы властей, местных сообществ и других городов. Важными знаниями могут быть рабочие принципы и потенциальная лучшая практика, которую можно передавать. Такие знания необходимо распространять в системе города и между межкультурными городами программы в целом¹⁵.

¹⁵ <https://book.coe.int/> Council of Europe, October 2009

По результатам проекта разработана концепция, объясняющая понятие межкультурного города, разработаны таблицы оценки политики до 10 показателей и показатели интеркультурализма, на основе которых разработан индекс межкультурных городов.

Необходимо отметить, что интеркультурализм в основном развивается в границах Европейского союза и провинции Квебек в Канаде.

Движение от мультикультурализма к интеркультурализму заметно и на американском континенте, но пока как реальный политический процесс, с участием официальных лиц, развивается лишь в канадской провинции Квебек.

Правительственная комиссия этой провинции по социальному контролю еще в 2008 году призвала заменить «мультикультурализм», который, по ее мнению, «не подходит Квебеку», новым принципом – «интеркультурализмом»¹⁶.

Этот принцип подразумевает более тесную интеграцию этнокультурных меньшинств на основе французского культурного субстрата, осуществляемую постепенно путем политики активного поощрения разнообразных взаимодействий между большинством (в Квебеке – франкоязычным) и меньшинствами. Эта политика не предусматривает ассимиляции.

Ее цель – консолидация людей, не забывающих о своей особой религии и этническом происхождении, в рамках единой территориально-гражданской общности и культуры жителей Квебека.

Национализм Квебека связан с почти 400-летней борьбой за независимость с англоязычной Канадой и создание самостоятельного государства и квебекской нации. Основу этого процесса составлял сценарий ассимиляции этнокультурных групп, вовлеченных в орбиту «нации» Квебека. Это тот же путь, следуя которому сформировалась и французская нация в Европе. Он по-прежнему актуален в Квебеке.

Канада и Квебек имеют разные модели интеграции. Для Канады в целом характерна «планетарная модель», когда культуры меньшинств «вращаются подобно планетам» вокруг общеканадского центра. Квебекская модель интеграции сопряжена с метафорой дерева, согласно которой франкоязычная культура выступает в качестве «ствола дерева»

¹⁶ Галинская И. Л. Э. А. Паин. Трудный путь от мультикультурализма к интеркультурализму // Вестник культурологии. 2012. №3.

с «ветвями» культур меньшинств, создающих неповторимый облик квебекского интеркультурализма.

Необходимо отметить, что мультикультурализм вписан в Конституцию Канады, как один из основополагающих ее принципов. Мультикультурализм, в соответствии с Основным Законом Канады, предполагает автономию меньшинств, дающую им право на сохранение собственной этнокультурной идентичности.

Основное отличие квебекского интеркультурализма от интеркультурализма в Европе состоит в том, что для защиты французского языка и культуры, а также интеграции иммигрантов в квебекское общество на основе «культуры большинства» социокультурная ситуация в Квебеке была представлена как соотносимая со статусом меньшинств и теми паттернами, которые сопрягаются в социальном дискурсе с меньшинством¹⁷.

Этот, казалось бы, локальный политический пример дает представление о том, сколь непростой может быть судьба интеркультурализма не только в Квебеке, в Канаде, но и вообще в современном мире¹⁸.

В современной России проявляется необходимость обновления теоретических парадигм в разных сферах государственного управления, в том числе и в сфере управления культурным разнообразием¹⁹.

В ряде российских крупнейших городов можно говорить о проявлении российского муниципального управления элементов интеркультурализма.

К примеру, в Самаре открылся Этнографический «Парк дружбы народов». Поселение из 20 национальных подворий. Все двери открыты, а хозяева готовы рассказывать об истории своего народа и особенностях быта²⁰.

В Ямало-ненецком автономном округе России открыта Этнодеревня «Кологод»: путешествие За Солнцем...»²¹.

17 Куропятник Александр Иванович, Куропятник Марина Степановна Интеркультурализм: постмультикультуральный дискурс социальной интеграции // Вестник РУДН. Серия: Социология. 2018. №2

18 Паин Э.А. Трудный путь от мультикультурализма к интеркультурализму / Э.А. Паин // Вестник Института Кеннана в России. – 2011. – № 20.

19 https://www.academia.edu/42951554/Политика_интеркультурализма_и_ее_применение_в_России

20 https://www.1tv.ru/news/2021-09-13/412973-v_samare_otkryli_masshtabnyy_etnokulturnyy_kompleks_park_druzhby_narodov

21 https://yandex.kz/video/preview/?text=парк%20дружбы%20этно%20деревня&path=wizard&parent-reqid=1631767587942235-18312009812837169543-vla1-4631-vla17-balancer-8080-BAL-5374&wiz_type=vital&filmId=13706460869021169888

ГЛАВА 2. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПОЛИТИКИ ИНТЕРКУЛЬТУРАЛИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

2.1 Культурное разнообразие и практика «национальной политики» в Казахстане

Исследование истории расселения и культурных процессов в среде этносов Казахстана является приоритетной научной проблемой в свете задач, которые стоят с первого дня независимости государства. Наша страна уверенно продвигается по пути экономических, социально-политических, демократических и культурных преобразований, диктуемых велением времени и стремлением войти в число 30-ти самых развитых государств мира.

Модель межэтнического согласия в Казахстане сегодня привлекает мировое сообщество и постсоветские страны, история этносов является главным фактором, определяющим мирное сосуществование народов²².

На протяжении многих лет на исторических казахских землях сталкивались судьбы многих народов - носителей разных культур, религий и традиций. Поэтому так получилось, что в Казахстане в мире и согласии сосуществуют более 120 различных этносов.

Многие этносы оказались в Казахстане не по своей воле, а были насильственно переселены политическими репрессиями и преследованиями. В сталинские времена в Казахстане находилось 1,5 миллиона политзаключенных из России и других регионов СССР. Более 1,3 миллиона человек были депортированы сталинским режимом в годы Второй мировой войны «как представители неблагонадежных народов». Все эти люди нашли понимание и поддержку казахского народа, обрели свою вторую Родину на земле Казахстана²³.

Длительное сосуществование сформировало устойчивую традицию толерантности в казахском обществе.

Основой этнической политики Республики Казахстан является стратегия усиления гражданского общества с активной реализацией этнокультурных интересов казахского народа, носов и этнических групп Казахстана²⁴.

22 Уалтаева А.С., ЭТНОКУЛЬТУРНОЕ МНОГООБРАЗИЕ КАЗАХСТАНА, Электронный научный журнал «edu.e-history.kz» № 3(07), 2016

23 <https://kazakhembus.com/about-kazakhstan/culture/ethnic-groups>

24 Мейрманов А.Б. Основные направления и развития этнокультурного компонента в

Приоритеты межэтнического и межконфессионального согласия отражены в Конституции РК, рабочей программе первого Президента РК Н.А. Назарбаева «Идеологическая консолидация общества как неотъемлемая часть прогресса Казахстана» (1993 год), Доктрине национального единства, Концепции развития Ассамблеи народа Казахстана (2015 год), Послании Президента народу Казахстана «Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны» (2021), сессиях Ассамблеи народа Казахстана.

Таким образом, созданы эффективные законодательные и концептуальные основы межэтнического согласия.

В Послании Президента народу Казахстана «Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны», акцентировано внимание на то, что гармоничное развитие межэтнических отношений было и будет одним из магистральных направлений государственной политики Казахстана.

Необходимо, чтобы все граждане осознавали значимость гармоничных межэтнических и межконфессиональных отношений²⁵.

Конституция Республики Казахстан гарантирует защиту интересов всех граждан независимо от их национальности, расы, вероисповедания. Положения Конституции заложили основу для взаимного доверия и уважения между всеми этническими группами.

В частности, пункт 1 статьи 1 Конституции РК гласит «Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы».

Одним из основополагающих принципов деятельности Республики Казахстан является общественное согласие и политическая стабильность (пункт 2 статьи 1 Конституции РК)²⁶.

В целях гармонизации межэтнических отношений в соответствии с Указом Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева от 1 марта 1995 года была образована Ассамблея

республике Казахстан // МНКО. 2018. №1 (68).

25 Послании Президента народу Казахстана «Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны» https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/opublikovan-polinijiy-tekst-poslaniya-prezidenta-narodu-447338/

26 Конституция Республики Казахстан (принята на Республиканском референдуме 30 августа 1995 года)

народа Казахстана (далее – АНК). Идея создания АНК была впервые высказана Н.А. Назарбаевым в 1992 году, на Первом Форуме народов Казахстана, посвященном первой годовщине Независимости.

Этот институт гражданского общества является важным элементом политической системы Казахстана, скрепившим интересы всех этносов, обеспечивающим неукоснительное соблюдение прав и свобод граждан независимо от их национальной принадлежности.

АНК сегодня является конституционным органом, возглавляемым Президентом Республики Казахстан К.К.Токаевым.

Правовой статус АНК определен специальным Законом РК «Об Ассамблее народа Казахстана», «Положением об Ассамблее народа Казахстана».

В структуру АНК входят 11 органов, в числе которых:

Рисунок 4 – Структура АНК Республики Казахстан

- Научно-экспертный совет АНК;
- Клуб журналистов АНК;
- Общественный фонд «Фонд АНК»;
- Ассоциация предпринимателей АНК;
- Молодежная организация АНК;
- Советы общественного согласия;
- Советы матерей при АНК;
- Дома Дружбы;
- Этнокультурные объединения;
- Ассоциация кафедр АНК;
- Центры медиации АНК.

На сегодняшний день в Казахстане функционируют 12 областных, 7 городских и 13 районных Домов дружбы. Как показывает практика востребованность Домов дружбы как реальной формы работы с населением, как источника, стимулирующего развитие социальных и гражданских инициатив, обусловлена тем, что они являются:

- ресурсным, культурным и методическим центром для этнокультурных объединений;
- центром формирования и распространения идей единства, межэтнического согласия, пропаганды казахстанского патриотизма;
- центром оказания финансово-методической помощи по поддержке приоритетных проектов, направленных на укрепление общественного согласия и национального единства;
- центром проведения культурно-массовых мероприятий.

Цели и задачи Домов Дружбы направлены на укрепление казахстанской идентичности и общенационального единства, на решение общих задач по сохранению традиций, языков, культур этнических групп Казахстана, формированию межэтнической толерантности и общественного согласия, интеграции усилий этнокультурных объединений в достижении целей и задач АНК.

В настоящее время интеркультурализм выступает как совокупность моделей интеграции, управления культурным и социальным разнообразием, возникающим не только в иммиграционном контексте, но также и в контекстах социального неравенства, различий (профессиональных, образовательных, гендерных, этнических), в том числе в границах национального государства.

Кроме того, на сегодняшний день в целях **учета вопросов культурного разнообразия при проведении образовательной политики, предотвращения сегрегации по этническому или конфессиональному принципу и продвижения культурного обмена**, на территории Республики Казахстан действуют школы, в которых обучение полностью ведется на узбекском, таджикском, уйгурском и украинском языках. В 108 школах языки 22 этносов Казахстана преподаются в качестве самостоятельного предмета. Открыто 195 специализированных лингвистических центров, где не только дети, но и взрослые могут изучать языки 30-ти этносов²⁷.

²⁷ <https://assembly.kz/ru/ank/deyatelnost-assamblei-naroda-kazakhstan>

Кроме казахских и русских театров, в стране функционируют еще четыре национальных театра – узбекский, уйгурский, корейский и немецкий.

На информационном поле активно работают 13 этнических газет.

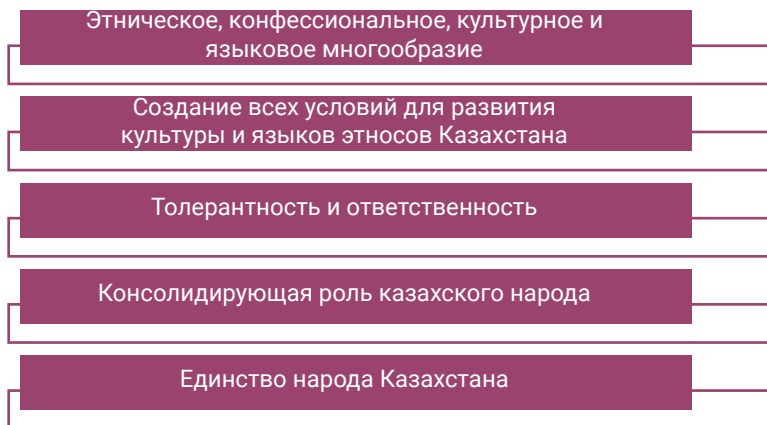
К примеру, Республиканская корейская газета «Коре ильбо», Республиканская курдская газета «Жийна курд» и т.д.²⁸

Также в соответствии с Законом РК «О внесении изменений и дополнений в Закон «Об Ассамблее народа Казахстана» от 27 апреля 2018 года, введен институт аккредитации этнокультурных объединений АНК.

Важно отметить, что особенностью межэтнического согласия в Казахстане является создание «Казахстанской модели общественного согласия и общенационального единства Н.А. Назарбаева».

Сформированы пять принципов модели межэтнического согласия, к которым относятся:

Рисунок 5 – Принципы межэтнического согласия

В казахстанской модели заложен консолидирующий принцип «Единство - через многообразие». Сохранению и умножению культурного многообразия способствует целевая политика государства по поддержке этнических языков и культур.

²⁸ <https://assembly.kz/ru/ank/deyatelnost-assamblei-naroda-kazakhstan>

Нравственно-этические нормы, ценностные и этнокультурные традиции оказывают влияние не только на характер поведения человека в различных жизненных ситуациях, но и первостепенно запечатлеваются на культуре народов.

Становление и развитие модели межэтнической толерантности характеризуется 4 этапами.

Рисунок 6 – Этапы развития модели межэтнической толерантности Казахстана

1 этап (с 1989 по 1995 годы)	2 этап (с 1995 по 2002 годы)
Характеризуется от начала создания этнокультурных объединений до начала законодательного и институционального оформления казахстанской модели в результате принятия Конституции 1995 года и создания Ассамблеи народа Казахстана.	Были определены параметры казахстанской идентичности. На основе Концепции формирования государственной идентичности РК обеспечена консолидация казахстанского общества вокруг казахского народа. В обществе достигнут принципиальный консенсус в отношении отказа от политизации этнических и конфессиональных отношений.
3 этап (с 2002 по 2007 годы)	4 этап (начался в 2007 году)
Включает в себя политику по формированию казахстанской модели межэтнической толерантности. Был разработан и принят ряд программных документов - Стратегия Ассамблеи народа Казахстана до 2011 г., Госпрограмма развития и функционирования языков, Концепция «Идейная консолидация общества – как условие прогресса Казахстана».	Он характеризуется интеграцией казахстанского общества в единый народ, переходом государственной национальной политики к политике укрепления национального единства народа Казахстана.

Прохождение Республикой Казахстан всех этапов межэтнической толерантности обеспечило мир и согласие в стране, которые имеют важное значение для внутренней стабильности и широкого признания в мире.

2.2 Развитие политики интеркультурализма в Казахстане

Формирование модели казахстанской идентичности прошли через этап широких дискуссий, частью которых стали вопросы мультикультурализма. Позиции и дискуссии казахстанских экспертов выстраивались в контексте изменений международных подходов к политике и принципам мультикультурализма.

Необходимо отметить, что как таковое понятия «мультикультурализм» в законодательстве Республики Казахстан не используется, все чаще используется терминология «межэтническая толерантность» или «межэтническое согласие».

По мнению ряда отечественных и зарубежных ученых на территории Республики Казахстан реализуется «продуманная государственная политика, касающаяся развития мультикультурализма», и что «казахстанский мультикультурализм демонстрирует хорошие результаты»²⁹.

В частности, в работе А. Кадыралиевой сделана попытка определить индекс мультикультурализма в отношении национальных меньшинств (ИМК) для Казахстана по методике канадского Королевского Университета. Автор пришла к выводу, что он составляет 3.5 из возможных 6 баллов³⁰.

Автор отмечает отсутствие соответствия по двум категориям ИМК, таким как «территориальная или квазитерриториальная автономия» и «международная правосубъектность национальных меньшинств».

Методика Королевского Университета, не являясь идеальной или единственно возможной, все же позволяет, верно очертить контуры государственной этнополитики, а также выделить некоторые ее особенности³¹.

В Казахстане сложилась своя модель регулирования межэтнических отношений, отражающая историческую специфику нашей страны.

Особенностью нашей страны является то, что основным интегрирующим элементом этого полиэтнического единства выступает казахский этнос.

29 Нысанбаев, 2013:8-9

30 Кадыралиева, 2015:131

31 Курманова Маржан, Апанасевич И.И. Интеграция Межэтнический конфликт Национальная политика Этносоциализация. Вестник КазНУ. Алматы, 2017 год.

Одновременно с этим, по мнению ряда ученых Казахстан не вполне укладывается в модель мультикультурализма, а скорее оказывается ближе к интеркультурализму.

Интеркультурализм выводит на первый план поиск объединяющих различные культуры интересов и налаживание позитивного взаимодействия между представителями различных этносов. Признавая культурные различия, интеркультурализм выступает против создания замкнутых культурных сообществ.

Реализации интеркультурализма в Республики Казахстан берет начало с внесением изменений в Указ Президента РК от 28 декабря 2015 года № 148 «Об утверждении Концепции развития Ассамблеи народа Казахстана (до 2025 года)».

В Концепции определены основные механизмы и инструменты внедрения интеркультурализма в Казахстане, к которым относятся:

Рисунок 7 – Основные задачи реализации интеркультурализма в Казахстане

внедрение новых форматов взаимодействия государства и этнокультурных и иных общественных объединений для укрепления общественного согласия и общенационального единства;

укрепление роли государственного языка как консолидирующего фактора, развитие культуры, языков и традиций народа Казахстана;

содействие внедрению трехязычного образования в целях формирования нации единого будущего и укрепления общеказахстанских ценностей;

популяризация казахстанской модели идентичности и единства в международном сообществе с участием соотечественников, проживающих за рубежом, и диппредставительств РК;

взаимодействие АНК с международными организациями и институтами гражданского общества зарубежных государств;

активное участие этнокультурных объединений в решении комплекса общегосударственных задач.

Указанные задачи реализуются с непосредственным участием АНК, во взаимодействии с местными исполнительными органами, советами общественного согласия, Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте Республики Казахстан, СМИ.

На сегодняшний день, АНК выделяет 4 базовых направления, в целях укрепления роли государственного языка, общеказахстанских ценностей и развития межэтнического согласия и единства народа:

- «Полиэтнический Казахстан: этнокультурный генезис»;
- «Формирование общегражданской идентичности»;
- «Духовно-культурная популяризация казахстанского многообразия этносов»;
- «Развитие института медиации через выработку социальных установок, направленных на неприятие конфликтных проявлений в межэтнической среде».

Так, в целях реализации Концепции и идей интеркультурализма Указом Главы государства в 2014 году создано республиканское государственное учреждение «Қоғамдық келісім» при Президенте Республики Казахстан (далее – РГУ «Қоғамдық келісім») как исполнительный орган АНК. На региональном уровне созданы коммунальные государственные учреждения «Қоғамдық келісім» при аппаратах акимов областей, городов республиканского значения, столицы (далее – КГУ «Қоғамдық келісім»).

В 2020 году РГУ «Қоғамдық келісім» передан в ведение Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан, на региональном уровне КГУ «Қоғамдық келісім» – в ведение управлений внутренней политики/общественного развития местных исполнительных органов.

Основными задачами КГУ «Қоғамдық келісім» является разработка и реализация целевых культурно-просветительских и познавательных проектов для укрепления и сохранения общественного согласия и единства народа Казахстана.

Деятельности советов общественного согласия, Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте Республики Казахстан заключается в способствовании снижения роста нетерпимости, насилия, обострения и расширения конфликтных ситуаций.

В республике создано 2 739 Советов общественного согласия, в состав входят более 21 000 членов, в 2020 году проведено около 3 100 мероприятий.

В 2019 году в Западно-Казахстанской области проведен II Международный этнокультурный фестиваль «Ұлы даланың қызғалдағы». Фестиваль собрал свыше двух тысяч участников со всего региона и из соседних областей Российской Федерации.

11 сентября 2021 года в городе Нур-Султан состоялось торжественное открытие Казахстанско-немецкого центра. Соглашение об его открытии было подписано в Берлине во время первого официального визита в Германию Президента Казахстана К.Токаева в декабре 2019 года. Деятельность Центра направлена на сохранение этнической идентичности, культуры и родного языка немцев Казахстана, а также центр является диалоговой площадкой для делового сообщества двух стран.

Взаимодействие со СМИ осуществляется путем проведения разъяснительной работы в СМИ, Интернете, медиа нового поколения.

На территории Казахстана зарегистрировано 52 этнических СМИ, однако на постоянной основе выпускаются лишь 13 газет на 8 языках: казахском, русском, корейском, немецком, турецком, азербайджанском, курдском и английском языках.

Необходимо отметить, что государство приняло немало важных документов, которые способствуют реализации интеркультурализма на территории Республики Казахстан.

Как показывает практика, конфликты между представителями разных этнических групп относятся к числу наиболее сложных и неоднозначных явлений общественной жизни. Согласно результатам изученных материалов по конфликтным ситуациям с участием этнических групп в Казахстане, каждый инцидент по своему масштабу, продолжительности и интенсивности значительно превосходит иные формы социальных конфликтов. Это обусловлено разными причинами, в частности: свое влияние, помимо социально-экономических и культурных факторов, оказывают информационные ресурсы (СМИ и соцсети), рост национального самосознания казахского населения и др.

Вместе с тем специфика конфликтных столкновений между разными этническими группами, происходивших в

Казахстане, заключается в том, что рассматривать их в качестве межэтнических, с учетом всех особенностей, характерного для данного явления, методологически неверно. В первую очередь, это обусловлено тем, что основные причины данных столкновений находятся не в этнической плоскости. Во-вторых, необходимо учитывать то, что конфликтные события происходили на почве криминально-бытовых разборок и, только затем перетекали в межэтническую плоскость.

Для изучения ситуации в межэтнической сфере, изучения процессов этнодемографического и этноэкономического развития, в мае 2020 года по поручению Президента страны создан «Институт прикладных этнополитических исследований» (далее – Институт).

Деятельность Института реализуется по четырем основным направлениям:

- исследовательское, заключается в организации и проведении социологических исследований;
- аналитико-прогностическое, обеспечивается путем осуществления мониторинговых выездов в регионы;
- методическое сопровождение государственной политики в сфере межэтнических отношений, заключается в разработке и издании методических пособий и материалов, проведение обучающих семинаров и тренингов для сотрудников центральных государственных и местных исполнительных органов власти;
- экспертное, реализуется через организацию работы дискуссионных площадок и международное сотрудничество с ведущими зарубежными аналитическими центрами.

В Институте осуществляют деятельность квалифицированные специалисты в области этнополитики, применяющие междисциплинарный подход, комбинированные методы исследований.

Основная функция Института заключается в создании основы для собственной этнополитической школы. С учетом этого можно уверенно гарантировать последовательное наращивание научной, содержательной и прикладной ценности будущих исследований.

Институт намерен развивать и наращивать наработанный опыт исследовательскому, аналитическому, прогностическому, методическому обеспечению сферы межэтнических отношений.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Международное сообщество государств на современном этапе своего развития сталкивается с двумя, казалось бы, противоречивыми тенденциями: с постоянно растущей глобализацией и культурной унификацией, с одной стороны, и с другой – с ростом национального самосознания.

Естественным следствием этих процессов является обострение межэтнических и межконфессиональных противоречий. Поэтому в современном мире одним из главных условий поддержания социальной стабильности является поиск инструментов и механизмов поддержания межкультурного диалога.

Анализ опыта Казахстана, которому за почти тридцать лет независимости удалось избежать крупных конфликтов на этнической почве, может помочь решить эту задачу.

В основу модели межэтнического и межконфессионального взаимодействия, созданной в Республике Казахстан, во многом легли глубоко укоренившиеся исторические традиции, предопределившие способность казахского народа к сосуществованию и неконфликтному восприятию иного менталитета и культуры.

Следует отметить, что культура кочевых народов всегда отличалась от культур традиционно оседлых народов их способностью адаптироваться к новым территориальным условиям. Во многом эти особенности и заложили основу стратегического курса в области межэтнической политики Республики Казахстан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Конституция Республики Казахстан (принята на Республиканском референдуме 30 августа 1995 года).
2. Всеобщая декларация ЮНЕСКО «О культурном разнообразии», принята 2 ноября 2001 года Генеральной конференцией Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО).
3. Указ Президента Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 148 «Об утверждении Концепции развития Ассамблеи народа Казахстана (до 2025 года)»
4. План действий, в котором излагаются основные задачи Совета Европы на предстоящие годы, принятый 17 мая 2005 года.
5. Единая концепция работы РГУ и КГУ «Қоғамдық келісім» с республиканскими и региональными общественными структурами Ассамблеи народа Казахстана.
6. A.S. Ualtayeva¹, Sh.B. Bidakhmetova². Leading researcher at the Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. ²Al-Farabi KazNU master's student. «edu.e-history.kz» № 2(22), 2020.
7. Курманова М., Апанасевич И.И. Интеграция Межэтнический конфликт Национальная политика Этносоциализация. Вестник КазНУ. Алматы, 2017 год.
8. Паин Э.А. Трудный путь от мультикультурализма к интеркультурализму / Э.А. Паин // Вестник Института Кеннана в России. – 2011. – № 20.
9. Уалтаева А.С., ЭТНОКУЛЬТУРНОЕ МНОГООБРАЗИЕ КАЗАХСТАНА. Электронный научный журнал «edu.e-history.kz» № 3(07), 2016.
10. Борисова М.В. Теория и практики интеркультурализма в современном мире // Проблемы истории, филологии, культуры. 2014. №2 (44).